

# Mitä ja muut avoimet korjausaloitteet

MARKKU HAAKANA

## 1 Johdanto

Korjausjaksoilla tarkoitetaan sellaisia vuorovaikutuspuheen jaksoja, joissa puheenvuoron tai vuorovaikutuksen eteneminen hetkeksi katkaistaan ja asetutaan käsittelemään jotakin puheen laatimiseen, sen ymmärtämiseen tai kuulemiseen liittyvää ongelmaa (ks. esim. Schegloff, Jefferson & Sacks 1977).<sup>1</sup> Vuorovaikutuksessa esiintyy erityyppisiä korjausjaksoja; varsin tyypillinen jakso on sellainen, jossa puhuja itse ryhtyy korjaamaan jotakin juuri meneillään olevasta puheenvuorostaan (esim. Sorjonen & Laakso 2005), harvinaisia ovat taas jaksot, joissa puheenvuoron vastaanottaja suoraan korjaisi virheen toisen puheesta (ks. Haakana & Kurhila 2009). Vastaanottajan aloittamat korjausjaksot ovat tyypillisemmin sellaisia, joissa puhuja esittää niin sanotun korjausaloitteen: vuoron, jolla osoittaa, että edeltävä vuoro on osin tai kokonaan ongelmallinen. Ongelman hoitaminen, korjaaminen, jätetään kuitenkin ongelmalliseksi osoittautuneen puheenvuoron esittäjälle. Korjausaloitteita on monentyyppisiä: puhuja voi esimerkiksi muotoilla oman ymmärryksensä edeltävästä vuorosta tai sen osasta ja tarjota sitä ymmärrysehdokkaana joko vahvistettavaksi tai hyväksyttäväksi tai toisaalta poimia vuorosta jonkin tietyn osan ongelmalliseksi joko toistamalla sen tai paikantamalla sen sellaisilla kysymyssanoilla kuin *mikä* tai *kuka*. (Erityyppisistä korjausaloitteista ks. esim. Schegloff ym. 1977; Sorjonen 1997; Sidnell 2006; Lilja 2010.)

Yksi korjausaloitteiden tyyppi on sellaiset aloitteet, jotka kohdistuvat koko edeltävään puheenvuoroon paikantamatta siitä mitään erityistä osaa ongelmalliseksi. Tässä artikkelissa tarkastelen juuri tällaisia korjausaloitteita.<sup>2</sup> Suomenkielisessä keskustelussa itsenäisenä vuorona esiintyvä *mitä* toimii usein koko edeltävään vuoroon kohdistuvana korjausaloitteena. Näin on esimerkissä 1, jossa Reijo ja Pekka suunnittelevat erä-

---

1. Artikkelini liittyy keskusteluanalyttiseen korjausjäsennyksen tutkimuksen perinteeseen. Korjausjäsennyksellä tarkoitetaan sitä keinostoa, jolla puhumisen ja puheen vastaanottamisen ongelmia käsitellään, ja sen alaan kuuluu monenlaisia ilmiöitä; kyse ei ole pelkästään virheiden korjaamisesta. Esittelen korjausjäsennyksen perusteita tässä artikkelissa varsin lyhyesti, sillä hyviä yleiskatsauksia on saatavissa suomeksikin useita (ks. esim. Sorjonen 1997; Lilja 2010).

2. Kiitän Virittäjän nimettömiä arvioijia tarkkanäköisistä kommentteista. Olen saanut tutkimukseeni eri vaiheissa arvokkaita kommentteja usealta taholta. Kiitos koko ”korjausporukalle” ja vielä erityisesti niille, jotka kommentoivat käsikirjoitukseni aiempaa versiota: Hanna Lehti-Eklundille, Sofie Henricsonille, Inkeri Salmenlinnalle, Niina Liljalle, Kati Pajolle ja Marjo Savijärvelle. Marja-Leena Sorjoselle kuuluu lämmin kiitos käsikirjoituksen kommentoinnista.

retken ostoksia ja pakkaamista; tässä pohditaan wc-paperin tarpeellisuutta. Katkelmassa Reijo esittää *mitä*-vuoron (r. 8).

(1) [Sg 94-7 1a1 Haukotus.puh]

01 Reijo: vai tyytyiskö vaa havuihi,  
02 (0.4)  
03 Reijo: ↑lehtiä ei oo puissa.  
04 Pekka: .mt #ei: ei oo oikeen nyt#,  
05 Reijo: ((köhii:)) kheh kheh [kh [khh kmhh  
06 Pekka: [sammalki o [vähä jäässä. ONGELMAVUORO  
07 (. )  
08 Reijo: >mitä<?, KORJAUSALOITE  
09 Pekka: ↑sammalki o vähä jäässä,m[hh KORJAUSVUORO  
10 Reijo: [↓pikkase (o) joo:

Reijon vuoro rivillä 8 koostuu pelkästä kysymyssanasta *mitä*. Tällä vuorolla puhuja osoittaa, että edeltävän vuoron prosessointi tuottaa hänelle ongelmia; keskustelunanalyttisen korjausterminologian mukaan se osoittaa edeltävän ongelmavuoroksi. Aloite voi esimerkiksi ilmaista, että puhuja ei – syystä tai toisesta – kuullut edeltävää vuoroa. *Mitä* kohdistuu edeltävään vuoroon kokonaisuudessaan, mikä näkyy vastaanottajan reaktiossa, korjausvuorossa: Pekka toistaa (r. 9) koko edeltävän lausumansa. Toisto, sanatarkka tai eri tavoin muunneltu, onkin tyypillinen vastaus tällaisiin korjausaloitteisiin. Reijon seuraava vuoro (r. 10) osoittaa, että ongelma on ratkennut: siinä puhuja osoittaa nyt kuulleensa ja ymmärtäneensä, mitä Pekka edellä sanoi, ja pystyvänsä jatkamaan keskustelua.

*Mitä*-vuoron kaltaisia korjausaloitteita on tutkimuskirjallisuudessa kutsuttu avoimiksi korjausaloitteiksi (*open class repair initiators*). Tämän korjausaloitetyypin nosti erityisen huomion kohteeksi Drew (1997), jonka englanninkielisessä aineistossa avoimina korjausaloitteina toimivat sellaiset ainekset kuin *what*, *pardon*, *sorry* ja *huh*. Suomenkielisessä keskustelussa käytössä ovat sanan *mitä* lisäksi esimerkiksi partikkelit *tä(h)* ja *hä(h)* (ks. Sorjonen 1997: 124; ISK 2004: § 798, 1211), ja tässä tutkimuksessa tarkastelen juuri avoimina korjausaloitteina esiintyviä vuoroja *mitä*, *tä(h)* ja *hä(h)*. Nostan kyllä esiin muitakin variantteja. Tarkastelen korjausaloitteita ja -jaksoja monesta näkökulmasta. Lähdän liikkeelle esittelemällä aineistoni ja aiempaa aiheeseen liittyvää kirjallisuutta; samalla paikannan tutkimani vuorotyypit avointen korjausaloitteiden kenttään ja esitän tutkimuksessa tekemäni rajaukset. Seuraavaksi käsittelen sitä, millaisia ongelmia näillä korjausaloitteilla keskustelussa käsitellään, ja tähän liittyen aloitteiden prosodisia piirteitä. Artikkelin loppupuolella tarkastelen korjausjaksojen muodostumisessa esiintyvää vaihtelua. Tyypillisesti korjausjakso rakentuu kuten edeltävässä esimerkissä 1. Siinä jakson rakenteen voi esittää seuraavasti:

- 1 A: ongelmavuoro
- 2 B: avoin korjausaloite
- 3 A: korjaus
- 4 B: keskustelua jatkava vuoro

Kaaviossa varsinaisen korjausjakson muodostavat kohdat 2 ja 3, joista muodostuu keskustelun päälinjaan nähden välisekvenssi (ks. Schegloff 2007: luku 6), ja kohdassa 4 on jo palattu keskustelun päälinjalle. Aina korjausjaksot eivät kuitenkaan rakennu näin. Tarkastelen kahdenlaisia variaatioita: tapauksia, joissa korjausjakso pitkittyy, ja tapauksia, joissa ongelma ratkeaa ilman ongelmavuoron tuottajan korjausvuoroa.

## 2 Aineisto ja avointen korjausaloitteiden kirjo

Tutkimukseni keskittyy siis kolmeen vuorotyyppiin: vuoroihin, jotka koostuvat interrogatiivipronominista *mitä* tai partikkelista *tä(h)* tai *hä(h)*. *Tä(h)* on syntynyt *mitä*-muodosta (ks. esim. Sorjonen 1997: 124; ISK 2004: § 1051): itsenäisenä vuorona esiintyvä *mitä* painottuu usein vahvasti jälkitavultaan, ja tästä syystä sananmuodon ensitavu on altis redusoitumaan. Tätä kautta on syntynyt uusi partikkeli. Aineistossani tällainen kehityskaari on helppo havaita: monet esiintymistä ovat ilmausten *mitä* ja *tä* välimaastossa siten, että niissä ensitavu on redusoitunut (ensitavu on tällöin merkitty literaatioissa pienemmällä tekstikoolla: m'tä). *Hä(h)* on ilmeisesti vanha partikkeli, jolla on vastineita myös sukukielissä (ks. Kettunen 1940; Vilppula 2006). Aineiden ääntö- ja näin myös kirjoitusasussa on vaihtelua.<sup>3</sup>

Aineistona on yhteensä lähes 53 tuntia keskustelua; keskustelijat ovat nuoria tai aikuisia ja syntyperäisiä suomen puhujia. Taulukkoon 1 olen jaotellut aineiston seuraavasti: olen erotellut puhelinkeskustelut (esimerkeissä puh-tunnus) ja kasvokkai-keskustelut (kas-tunnus), ja toisaalta arkikeskustelut ja institutionaaliset keskustelut (näistä eroista ja niiden mahdollisesta merkityksellisyydestä ks. esim. Haakana, Laakso & Lindström 2009).<sup>4</sup> Taulukko esittää kaikki aineistosta löytyneet *mitä/tä(h)/hä(h)*-vuorot.

3. Tutkimani ainekset esitetään kirjoitetuissa lähteissä (esim. sanakirjoissa) rinnakkaismuotoina *hä* ~ *häh*, ja *Nykysuomen sanakirja* jopa sisältää erilliset artikkelit *mitäh*- ja *mitä*-muodoista; näistä *mitäh* kuvataan käytöltään korjausaloitteen kaltaiseksi. Pyrkimyksenä tässä lienee erottaa itsenäisenä vuorona toimiva *mitä* pronominin lauserakenteeseen kuuluvista käytöistä. On oikeastaan vaikea sanoa, ovatko esimerkiksi *hä* ja *häh* kaksi erillistä varianttia vai onko lopun *h*-mainen aines partikkeliin joskus liittyvä tuottopiirre (tällaisista loppuhenkilöistä ks. Suomi 2009: 70–73). En tässä artikkelissa tarkemmin kiinnitä huomiota tähän vaihteluun, koska se ei näytä olevan aineiden käytön ja tehtävän kannalta merkityksellinen.

4. Arkikeskustelut ovat peräisin Helsingin yliopiston suomen kielen keskusteluaineistoarkistosta; aineistolähde on merkitty arkistoon viittaavalla Sg-tunnuksella. Puhujat ovat ystäviä, tuttavvia ja perheenjäseniä, eri-ikäisiä ja eri puolilta Suomea; variaatiota on paljon. Puheluita on yhteensä 176, ja niiden kesto vaihtelee parista minuutista yli tuntiin. Suurin osa on perinteisiä lankapuheluita, kännykästä kännykkään soitettuja puheluita on kymmenkunta. Kasvokkai-keskustelut koostuvat yhteensä 13 eri nauhoituksesta; kukin nauhoitus kestää noin tunnin. Osa keskusteluista on kahdenkeskisiä, osa monenkeskisiä (puhujia 3–6). Institutionaalisista puheluista suurin osa on radiopuhetta, radion kieli-aiheisia sisäänsoitto-ohjelmia (aineistosta ks. Haakana & Mäntynen 2002). Lisäksi mukana on joukko (n. 2 tuntia) muita puheluita. Institutionaalisista kasvokkai-keskusteluista suurin osa on terveyskeskuslääkärin vastaanottoja (aineistosta tarkemmin ks. Sorjonen, Peräkylä & Eskola 2001). Muut luokan aineistot ovat peräisin Kotuksen asiointipuhehankkeesta, jossa on nauhoitettu asiointitilanteita eri puolilta Suomea: käytössani on pieni erä Kelan asiointikeskusteluja (aineistosta ks. Sorjonen & Raevara 2006) ja R-kioskin asiointeja (ks. Lappalainen 2009). Taulukossa on vielä erikseen osoitettu (sulkeissa) tutkittavien aineiden esiintymät näissä eri aineistoissa. – Aineisto on litteroitu keskusteluanalyysin konventioiden mukaisesti, ja litterointimerkit selitetään liitteessä 1.

**Taulukko 1.**  
Aineistot ja esiintymät.

	mitä	tä(h)	hä(h)	Yht.	Aineiston määrä
Arkipuhelut	53	34	4	91	12 tuntia 50 min
Arkiset kasvokkaiskeskustelut	37	15	7	59	13 tuntia 10 min
Institutionaaliset puhelut	2	0	0	2	12 tuntia 10 min
Instit. kasvokkaiskeskustelut	9	7	6	22	14 tuntia 40 min
(Lääkäri-P)	(7)	(1)	(1)	(9)	(9 tuntia)
(R-kioski)	(1)	(5)	(5)	(11)	(2 h 50 min)
(Kela)	(1)	(1)	(0)	(2)	(2 h 50 min)
<b>Yht.</b>	101	56	17	<b>174</b>	52 tuntia 50 min

Tutkimukseni on lähtenyt liikkeelle nimenomaan *mitä/tä(h)/hä(h)*-vuoroista, joita aineistossa on yhteensä 174; näistä varsinaisesti 146 on tarkastelussa tässä artikkelissa.<sup>5</sup> *Mitä* on selkeästi yleisin ( $n = 101$ ), ja *hä(h)* esiintyy aineistossa harvakseltaan ( $n = 17$ ) ja vain muutamilla puhujilla. Kiinnostavaa laskelmassa on se, että vuorojen esiintymistaajuus vaihtelee aineistotyypeissä melkoisesti. Arkisissa puhelinkeskusteluissa niitä on selvästi eniten, ja runsaahkosti niitä esiintyy myös arkisissa kasvokkaiskeskusteluissa. Institutionaalisissa keskusteluissa vuorotyyppit esiintyvät sen sijaan harvemmin: radiokeskusteluaineistossa tällaisia korjausaloitteita ei esiinny juuri lainkaan, ja esimerkiksi lääkärin vastaanotoilla esiintymistaajuus on huomattavasti pienempi kuin arkisissa kasvokkai-tilanteissa. Yksi mahdollinen selitys tähän voisi piillä siinä, että kyseiset ainekset ovat sävyllään varsin arkisia ja tuttavallisia, joten voisi olettaa, että institutionaalisissa tilanteissa puhujat käyttäisivät formaalimpaan rekisteriin kuuluvia vaihtoehtoja (esim. *anteeksi*). Näin ei kuitenkaan ole. Olen käynyt kokonaisaineistoni läpi myös siten, että olen etsinyt sieltä kaikki vastaavassa funktiossa toimivat lausumat. Tulos on melko laiha: aineistosta löytyy kaikkiaan 5 *anteeksi*-esiintymää (ja yksi *anteeksi mitä* -esiintymä), yksi *kuinka*-korjausaloite ja 5 lauseeksi muotoiltua koko edeltävään vuoroon kohdistuvaa korjausaloitetta. Esimerkit 2–4 havainnollistavat näitä tapauksia; niissä korjausaloitteet *anteeks*, *kuinka* ja lause *mitä sie sanoit* esiintyvät samanlaisessa tehtävässä kuin esimerkin 1 *mitä*:

5. Tutkimillani vuorotyypeillä on keskustelussa myös muuta käyttöä. *Mitä*-vuoro voi olla myös jonkin vuoron osaan kohdistuva ei-avoin korjausaloite (ks. esim. Lauranto 2004: 106–107; Schegloff 1997: 516; Egbert, Golato & Robinson 2009), joskin tällainen käyttö on aineistossani harvinaista (vain 4 tapausta). Kaikkia kolmea käytetään myös hämmästyksen osoituksina (ks. esim. Haakana 2008: 99–101; samanlaisista käytöistä saksankielisissä keskusteluissa ks. Selting 1996). Hämmästyksitapauksia on vain aineistoni arkikeskusteluissa (24 esiintymää), ja ne eroavat avoimista korjausaloitteista sekä prosodialtaan että sen suhteen, miten niihin vastataan. Myös tiettyyn vuoron osaan kohdistuvat *mitä*-korjausaloitteet erottuvat avoimista aloitteista sekä prosodialtaan että responsseiltaan. Tarkastelen näitä käyttäjiä ja niiden suhdetta avoimiin korjausaloitteisiin omassa artikkelissaan.

(2) [Sg 94-7 2a4 Eno.puh]

01 Kauko: tää- tähä tähä voi pistää t<sub>a</sub>skuu ja, .hh kyllä sii-  
02 kyllä siinä n<sub>ä</sub>it-te:n, (.) ne niinkun noi to:i ö- (0.2)  
03 K<sub>o</sub>ivisto sano että .hh e- <näin n<sub>i</sub>ljakkaat noin> (0.4) et  
04 tä nii hhh no, >kyllä kyllä ne siinä ve°tivätkii°.<  
05 Pekka: n<sub>i</sub>in veti joo että [(hirvee valuutta pal)]valu Suomesta,  
06 Kauko: [että ei=>SE OIS o<sub>l</sub>lu<]  
07 Kauko: >anteeks,<  
08 Pekka: hirvee valuttapako oli Suomesta kaikki  
09 [oli (---) valtavat (---)]  
10 Kauko: [>n<sub>i</sub>in on niin on niin on<

(3) [Lääkäri-potilas: 6A1 Kuntoutus mies]

01 P: täs on tää nyky<sub>e</sub> (.) lääkitys, P OJENTAA L:LLE PAPERIN  
02 (0.2)  
04 L: .mthh kauankos te olitte siellä, hh Talvelahovissa, hh  
05 P: >kuinka,< P KUMARTUU LÄÄKÄRIÄ KOHDEN  
06 L: kauanko o<sub>l</sub>itte Talvelahovissa.=  
07 P: =k<sub>a</sub>ks viikkoo.

(4) [Sg 121 Suomi-Unkari.kas]

01 Mika: tän mie ha[luun nähä tän Face Offin, MIKA LUKEE LEHTÄ  
02 Kati: [Kalle on taas tääl, KATI LUKEE LEHTÄ  
03 (1.4)  
04 Mika: tää Face Offi voi olla kans aika< MIKA NOSTAA KATSEEN KOHTI PETEÄ  
05 >mitä sie< sanoit, MIKA KÄÄNTÄÄ KATSEEN KOHTI KATIA  
06 Pete: [se voi olla aika, no nii,  
07 Kati: [Kalle on taas tääl, KATI NOSTAA KATSEEN LEHDESTÄ > MIKA  
08 Mika: >↑k<sub>u</sub>ka,<  
09 Kati: K<sub>a</sub>lle, (.) m<sub>a</sub>inokses,

Katkelma 2 on arkipuhelusta ja katkelma 3 lääkärin vastaanotolta, ja niissä *anteeksi-* ja *kuinka-*vuorojen käyttäjät ovat kumpikin iäkkäitä miehiä. *Anteeksi-*tapaukset eivät kuitenkaan kaikki osu samanlaisille puhujille tai samanlaisiin tilanteisiin: niitä on sekä arki- että institutionaalisissa keskusteluissa, niin iäkkäillä kuin nuoremmillakin puhujilla. Tämän aineiston perusteella *anteeksi-*korjausaloitteen profiili ei siis selviä.<sup>6</sup> Lau-

6. Voi kuitenkin huomauttaa, että *anteeksi-*esiintymistä kaksi on puhujilta, jotka eivät ehkä puhu suomea äidinkielenään; näiden puhujien kielitausta ei kuitenkaan aineistoista käy ilmi. Lilja (2010) analysoi korjausaloitteita kakkoskielisisä keskusteluissa ja tarkastelee myös avoimia korjausaloitteita: hänen aineistonsa 62 avoimesta korjausaloitteesta on *anteeksi-*esiintymiä yhteensä 6, joista 5 on kakkoskielisiltä puhujilta. Liljan aineistossa esiintyvät myös sellaiset korjausaloitetyypit kuin äännähdys *hm?* (yht. 6, joista 5 kakkoskielisillä) ja *voitko toistaa* -tyyppiset korjausaloitteet. Aineistossani tällaisia *hm-*aloitteita tai eksplisiittisiä toistopyyntöjä ei esiinny. Liljankin aineistossa *mitä* on selkeästi yleisin avoin korjausaloite, ja sitä käyttävät sekä natiivi- että kakkoskieliset puhujat. (Mts. 119.) Mahdollista on myös, että korjausaloite on ei-kielellinen (erilaiset pään liikkeiden, katseen ja ilmeiden yhdistelmät; ks. Seo & Koshik 2010; Lilja 2010:

semaisilla korjausaloitteilla näyttää sen sijaan olevan oma profiilinsa: niiden käyttöä luonnehtii se, että korjausaloite tulee hieman myöhässä suhteessa ongelmavuoroon. Esimerkissä 4 on kyseessä monen hengen keskustelu, jossa puhujat ovat tekemässä erilaisia asioita: Mika lukee lehteä ja esittää sen pohjalta lausuman rivillä 1, ja samanaikaisesti Kati taas lukee toista lehteä ja esittää sieltä havainnon (r. 2). Mika jatkaa omaa toimintalinjaansa (r. 4) ja vasta hetken kuluttua herää Katin vuoron vastaanottajaksi tuottamalla korjausaloitteen *mitä sie sanoit*. Kati vastaa toistamalla vuoronsa rivillä 7 (ja siihen taas Mika reagoi toisenlaisella korjausaloitteella r. 8).

Aineistoni avoimissa korjausaloitteissa on siis jonkin verran variaatiota, mutta ei kuitenkaan esimerkiksi sillä tavoin, että institutionaalisissa keskusteluissa käytettäisiin eri vuorotyyppisiä kuin arkikeskusteluissa. Aineistossani *mitä*, *tä(h)* ja *hä(h)* ovat yleisimmät korjausaloitetyypit, ja niitä voidaan käyttää kaikenlaisissa keskustelutilanteissa. Näyttää siis siltä, että esimerkiksi lääkärin vastaanotoilla avoimia korjausaloitteita käytetään ylipäätään vähemmän kuin arkipuheessa. Syyt tähän voivat olla moninaisia, ja ne kaipaavat jatkotutkimusta. Yksi selittävä tekijä voi olla esimerkiksi se, että lääkärin vastaanotot ovat yleensä kahdenkeskisiä, rauhallisessa ympäristössä käytyjä keskusteluja, joissa osallistujat keskittyvät yhteiseen meneillä olevaan toimintaan; arkikeskusteluissa taas on paljon vaihtelua: osallistujien määrä vaihtelee, puhujat ryhmittyvät välillä keskustelemaan yhdessä, välillä tekemään muuta, liikkuvat jne. Mahdollista on myös, että lääkärin vastaanotolla käytössä ovat kokonaan erityyppiset korjausaloitteet tai että esimerkiksi potilaat eivät kovin hanakasti osoita ongelmia lääkärin puheen prosessoinnissa (ks. Haakana, Raevaara & Ruusuvuori 2001).

### 3 Aiempaa tutkimusta: keinot ja käytöt

Monissa keskusteluanalyttisissä tutkimuksissa on käsitelty erilaisia korjausaloitetyyppejä rinnakkain. Tavoitteena on usein ollut luoda yleiskuva keskustelun korjausaloitteista ja vertailla aloitetyyppejä toisiinsa. (Ks. esim. Schegloff ym. 1977; Schegloff 2000 englanninkielisistä keskusteluista; Egbert 2009 saksankielisistä; Svennevig 2008 norjankielisistä; Lindström 2008: 156–163 ruotsinkielisistä; Sorjonen 1997 suomenkielisistä.) Nimenomaan avoimiin korjausaloitteisiin keskittyvää tutkimusta sen sijaan on huomattavasti vähemmän. Kansainvälisessä tutkimuksessa Drew (1997) nosti ilmiön erityishuomion kohteeksi. Drew tarkastelee tiettyjä sekventiaalisia konteksteja, joissa avoimia korjausaloitteita käytetään, ja osoittaa, että korjausaloitteiden käyttö voi liittyä esimerkiksi siihen, että ongelmavuoro on topikaalisesti yllättävä tai luonteeltaan disafiliatiivinen, tavalla tai toisella erilinjainen korjausaloitteen tuottajan edeltävän toiminnan kannalta. Tutkimus siis osoittaa, että kuulemisen tai ymmärtämisen ongelmat voivat liittyä vuorovaikutuksen etenemiseen monella tavalla. Avoimia korjausaloitteita on tarkastellut myös Robinson (2006), joka keskittyy sellaisiin korjausaloitteisiin, jotka sisältävät anteeksipyyntöä tai hyödyntävät anteeksipyyntämisen leksikkoa (engl. *sorry*). Näiden kautta Robinson pohtii sitä, miten puhujat korjausjaksoissa suuntautuvat sii-

---

79–83), mutta tällaisia korjausaloitteita en ole onnistunut aineistostani paikantamaan.

hen, kenen ”syy” ongelma on, ja esittää, että – ainakin nimellisesti – *sorry*-korjausaloitteet osoittavat korjausaloitteen tuottajan ottavan vastuun ongelmasta (näissä tapauksissa kuulemattomuudesta). Avoimiin korjausaloitteisiin liittyviä korjausjaksoja tarkastelevat myös Curl (2002, 2004, 2005) ja Schegloff (2004), jotka erittelevät ongelmavuoron ja korjausvuoron suhdetta. Tarkastelussa ovat korjausvuorot, jotka ovat ongelmavuoron toistoja: Curl tarkastelee vertaillen sitä, millaisia vuorot ovat prosodisesti, ja Schegloff sitä, mitä ongelmavuoron osia korjausvuorossa voidaan poistaa ja tyypillisesti poistetaan (esim. vuoronalkuiset partikkelit).

Suomalaisissa vuorovaikutustutkimuksissa avoimia korjausaloitteita on kyllä käsitelty mutta vain muiden korjausaloitetyyppien joukossa ja useimmiten varsin lyhyesti (ks. esim. Klippi 1996; Sorjonen 1997; Tykkyläinen 2007; Kurhila 2008; laajemmin avoimista aloitteista kirjoittaa Lilja 2010: 118–138). Lisäksi tutkimistani aineksista löytyy jonkin verran tietoa esimerkiksi kieliopista ja sanakirjoista. *Iso suomen kielioppi* (2004) sijoittaa partikkeliluokituksessaan *tä(h)* ja *hä(h)* -partikkelit sekä dialogipartikkelien että interjektioiden luokkaan (§ 792)<sup>7</sup> ja kuvaa lyhyesti tutkimieni ainesten käyttöä tarkistuskysymyksenä ja korjausaloitteena (§ 1051, 1211). Aiemmissä kielioppiesityksissä *hä(h)* näyttää vain vilahtavan interjektioiden luokassa, usein merkinnällä ’kysyvä’; esimerkiksi Penttilällä (1963: 501) interjektioiden listassa *hä ~ häh ~ hää* on varustettu kuvauksella ’töykeän kysyvästi’ (ks. myös esim. Genetz 1890: 136 kysyväisistä interjektioista).

Jo Penttilän esittämät vaihtoehdot *hä ~ häh ~ hää* osoittavat, että aineksen ääntöasussa on ollut variaatiota: se esiintyy myös pitkävokaalisena. Edellä mainituista lähteistä ja edelleen sanakirjoista käy ilmi, että *hä*-varianttien rinnalla käytössä on (ainakin ollut) myös takavokaaliset variantit *ha ~ hah ~ haa* (ks. myös ISK 2004: § 798 *hä(h) ~ ha*). Sanakirjoissa näiden käyttöä on tarkimmin kuvattu *Nykysuomen sanakirjassa* (NS) ja *Suomen murteiden sanakirjassa* (SMS). Seuraavassa esitän muutaman esimerkin sanakirjojen *hä ~ ha*-artikkeleista. Ainesten käyttöä kuvataan toisaalta korjausaloitteena (’ilmaisemassa, että ei ole kuultu t. ymmärretty mitä toinen on sanonut ja että halutaan sanotun toistamista’; SMS s. v. *hä*) ja toisaalta kuvataan käyttöä, jossa aines on ’kysymystä vahvistamassa, t. muuntamassa kysymystä komennoksi – ’ (SMS s. v. *hä*). NS kuvaa *hä ~ häh*-aineksia töykeän kysyviksi (NS s. v. *häh*). Seuraavassa a ja b havainnollistavat korjausaloitetapauksia, c ja d kysymyksenloppuisia käyttöjä:

- a. ”Tule kahville!” – ”Häh?” – ”Että kahville!” (Kianto; NS s. v. *häh*)
- b. Meinaaks tänään mennä puarii? – Ha? – Sanoin vaa et oleks meinannu käirä tänään puaris. (Tuusu; SMS s. v. *ha*)
- c. Onko selvä, häh? (NS s. v. *häh*)
- d. Tulet sie, hah? Joskos työ olette, hah! (Nas; SMS s. v. *ha*)

Sanakirjoissa siis kuvataan juuri sellaista korjausaloitekäyttöä, jota olen erittelemässä, mutta toisaalta *hä ~ ha*-aineiksille esitetään käyttö, jota omasta aineistostani ei

7. Tämä kuvastanee ainesten kahtalaista käyttöä: ISK mieltänee korjausaloitekäytöt dialogipartikkeleiksi ja hämmästelykäytöt (ks. alaviite 5) interjektioiksi.

löydy: vuoron lopussa sijaitseva kysymystä sävyttävä partikkeli ei ole aineistoni puhujilla käytössä.<sup>8</sup> Aineistossani ei myöskään esiinny yhtään *ha*-korjausaloitetta. Tämä herättää kysymyksen siitä, ovatko tällaiset variantit ja käytöt väistyneet aikojen kuluessa vai eikö niitä vain ole aineistooni sattunut. *Hä* ~ *ha*-variaatio on ollut Kettusen (1940) mukaan alueellinen piirre. Kettusen murrekartaston kartta 149 esittää ”kysymyssanojen *hä*, *häh*, *hää*, *ha*, *hah*, *haa(h)*” variaatiota. Kartaston selityksissä (1940: 260–261) kuvataan *hä/ha*-varianttien levikkiä siten, että *hä* ~ *häh* on ollut käytössä suurimmassa osassa Suomea, kun taas *ha* ~ *hah* on esiintynyt vain osassa hämäläismurteita ja osin myös Savon ja Hämeen reunoilla ja Viipurin murrealueellakin. *Ha*-varianttien käyttöalue on siis Kettusen mukaan ollut huomattavasti rajatumpi kuin *hä*-varianttien, ja hän esittää myös kiinnostavia havaintoja eri korjausaloitetyyppien käytöstä ja osan väistymisestä (mp.):

Koko puheenaolevaa kysymyssanaa [ha~hä] aletaan kaikkialla vältellä (se korvataan *mitä*, *mitenkä*, *kuinka* y.m. ”kohteliaammilla” kysymyssanoilla), ja yritettiinpä paikoin (esim. Padasjoella, Kuhmoisissa ja Luhangalla) tehdä uskottavaksi, että sana muka olisi murteissa tuntematon. Se näyttää kaikkialla ainakin kuuluneen murteeseen. Inkerin murteista se on myös tuttu, vaikka esim. Soikkolassa ilmoitettiin käytettävän vain ’mitä’-pronominia. Viime mainitun asemesta kuulee – muutenkin kuin satunnaisena tai individuaalisena – Suomen puolella (esim. Laukaassa ja Sotkamossa) lyhentynyttä *tä* muotoa.

Kettusen mukaan *hä* ~ *ha* olisivat siis olleet jo väistymässä, koska ne miellyvät sävyllään epäkohteliaaksi. Mahdollista siis on, että *ha* on stigmatisoitunut ja väistynyt käytöstä<sup>9</sup>, ja myös aineistoni *hä(h)*-tapausten pieni määrä voi kertoa siitä, että tämä partikkeli koetaan sävyllään hankalammaksi kuin muut korjausaloitekeinot; sanakirjatkin kuvaavat sitä melko yksimielisesti ”töykeäksi”.

#### 4 Korjausjakson kulku ja ongelmatyypit

Seuraavassa lähestyn aineistoni korjausjaksoja kahdesta toisiinsa limittyvästä näkökulmasta: Tarkastelen sitä, millaisia korjausjaksot ovat ja minkälaisia jakson rakenteeseen liittyviä variaatioita aineistossa esiintyy. Samalla pohdin sitä, millaisiin vuorovaikutuspuheun ongelmiin korjausaloitteiden käyttö liittyy. Avointen korjausaloitteiden on sanottu ilmaisevan joko kuulemisen tai ymmärtämisen ongelmia (ks. esim. Sorjonen 1997: 124; ISK 2004: § 1051; SMS s. v. *hä*; Schegloff 2004). Kysyä voi, erottuvatko tällaiset ongelmat toisistaan selvästi, ja heti alkuun voi todeta, että eroa on vaikea todentaa.

8. Tällaisia kyllä kuulee, tosin harvakseltaan. Esimerkiksi Liljan aineistossa on yksi puhuja, jolla *hä* on myös tämäläisyydessä käytössä (Lilja 2010: 84–85).

9. *Ha*-tyyppiset korjausaloitteet ovat itselleni täysin vieraita. Puhuessani tutkimukseni aiheesta eri foorumeilla olen kysellyt ihmisten havaintoja *ha*-tyyppisten korjausaloitteiden käytöstä. Useimmille *ha* on vieras, osa kertoo jonkun iäkkään sukulaisansa käyttäneen tällaisia ja osa arvelee itsekin käyttävänsä mutta liittää käytön muiden kielen vaikutukseen, erityisesti engl. *huh* [hʌ] -aloitteen käyttöön.

Analyysini kohdistuukin siihen, miten puhujat itse näyttävät ongelmaa kussakin keskustelun kohdassa käsittelevän, eikä analyytikolla ole tietenkään mitään lopullista pääsyä siihen, mikä ongelma kulloisenakin hetkenä on – eivätkä keskustelijat sitä itsekään välttämättä tiedä. Aineiston tarkastelu kuitenkin nostaa esiin joitakin toistuvia tilanteita, joissa avoimia korjausaloitteita käytetään, ja toisaalta monissa esiintymisympäristöissä on sellaisia – joskus varsin kohosteisiakin – piirteitä, joiden voi ajatella aiheuttavan puheen prosessoinnin ongelmia. Toisinaan nämä piirteet houkuttavat myös tulkitsemaan ongelman nimenomaan kuulemisen tai ymmärtämisen ongelmaksi.

Aluksi tarkastelen muutamia konteksteja, joissa korjausaloitteita usein esiintyy (esim. päällekkäispuhunnan jälkeen, reaktiona tavalla tai toisella yllättävään vuoroon), ja kiinnitän huomiota siihen, miten ongelmavuoron tuottaja reagoi korjausaloitteeseen. Sen jälkeen erittelen korjausjaksoja, joissa sekvenssi etenee hieman tyypillisestä poikkeavalla tavalla, ja mietin, mitä nämä jaksonkulun vaihtoehdot kertovat avoimista korjausaloitteista ja niillä käsiteltävistä ongelmista. Tarkastelen myös korjausaloitteiden prosodisia piirteitä.<sup>10</sup>

Suomalaisen keskustelupuheen prosodian tarkastelu on toistaiseksi ollut vielä melko vähäistä, eikä korjausaloitteiden prosodiaa ole aiemmin systemaattisesti tarkasteltu. On kuitenkin esitetty oletuksia, että korjausaloitteet voisivat olla sävelkulultaan nousevia (ks. Iivonen, Nevalainen, Aulanko & Kaskinen 1987: 224; Iivonen 2001: 104; Routarinne 2003: 171)<sup>11</sup>; tällöin ne noudattaisivat samaa mallia kuin esimerkiksi englannin ja saksan avoimet korjausaloitteet, joiden on sanottu olevan lähes sataprosenttisesti sävelkulultaan nousevia (ks. esim. Schegloff 1997; Drew 1997; Curl 2002; Egbert 2009). Aineistoni ei kuitenkaan tue tätä olettamusta: korjausaloitteet ovat prosodisesti varsin monenlaisia, eikä nouseva sävelkulku ole ainakaan niiden tuottoa määrittelevä piirre. Tämä voi liittyä siihen, että suomessa nouseva sävelkulku ei ylipäätään ole kyvyvien vuorojen tyypillinen piirre (ks. esim. Routarinne 2003; tästä keskustelusta ks. myös Lilja 2010: 66–70).

Vaikka aineistoni korjausaloitteiden prosodia vaihtelee, on niissä myös toistuvia piirteitä: esimerkiksi varsin tavallinen *mitä*-korjausaloitteen hahmo on sellainen kuin esimerkissä 1 (r. 8 >*mitä*?,<): korjausaloite on lausuttu hyvin nopeasti (> < -merkit), sen jälkitävy on vahvasti painottunut ja sävelkulku kuulostaa hieman nousevalta (merkitty tässä ?) tai tasaiselta; jälkitävän prominenssi voi näissä tapauksissa olla joko painotusta tai sävelkorkeuden nousua (tai molempia; ks. esim. Aho 2004: 37–38). Tällainen prosodin perushahmo toistuu monissa aineistoni esimerkeissä, ja se vaikuttaa viestivän sitä, että vastaanottajan ongelma hahmottuu pikemminkin kuulemisen kuin ymmärtämisen ongelmaksi. Oleellinen piirre näissä on korjausaloitteen nopeus ja lyhyys: sama tuottotapa esiintyi myös esimerkkien 2–4 korjausaloitteissa *anteeksi*(i),

---

10. Prosodian analyysi perustuu korvakuulolta tehtyihin havaintoihin. Olen kuitenkin testannut kuulohavaintojani muilla keskusteluntutkijoilla ja paikoin hyödyntänyt Praat-ohjelmaa.

11. Iivonen ym. (1987) puhuvat kaikukysymyksistä ja antavat esimerkiksi lausuman *Mitä sinä sanoit?* (tai *Anteeksi?*). Oletus sävelkulusta ei perustu aidon aineiston analyysiin. Iivonen (2001) esittää yhden radiopuheesta poimitun *mitä*-esimerkin, jossa sävelkulku on nouseva. Routarinne (2003: 172) esittää yhden *mitä*-esimerkin, joka kuitenkin vaikuttaa pikemminkin ilmauksen *mitä* hämmästelykäytöltä kuin avoimelta korjausaloitteelta (ks. alaviite 5).

*kuinka* ja *mitä sie sanoit*. Tarkastelen korjausaloitteiden prosodiaa kunkin esimerkin kohdalla ja kokoaan havainnot yhteen loppukeskustelussa.

#### 4.1 Monenlaista päällekkäisyyttä

Palaan aluksi artikkelin ensimmäiseen esimerkkiin, joka esitteli tyyppillisen korjausjakson. Siinä korjausaloite ajoittuu heti ongelmavuoron perään (tässä mikrotaun jälkeen) ja korjausaloitteeseen tarjotaan korjaukseksi toistoa (r. 5), joka ratkaiseekin ongelman niin, että keskustelussa päästään sen jälkeen eteenpäin (r. 6). Esimerkki näyttää myös yhden tyyppillisen vuorovaikutustilanteen, jossa avoimia korjausaloitteita käytetään: ne ajoittuvat usein kohtiin, joissa juuri edellä on puhuttu tai muutoin toimittu samanaikaisesti.

(5) [Sg 94–7 1a1 Haukotus.puh]

01 Reijo: ((köhii:)) kheh kheh [kh [khh kmhh  
 02 Pekka: [sammalki o [vähä jäässä.  
 03 (.)  
 04 Reijo: >mitä<?,  
 05 Pekka: ↑sammalki o vähä jäässä,m[hh  
 06 Reijo: [↓pikkase (o) joo:

Esimerkin riveillä 1 ja 2 Reijo ja Pekka ovat yhtä aikaa äänessä, päällekkäispuhunnassa; samanaikaisesti toteutuvat Pekan vuoro (r. 2) ja Reijon köhinä (r. 1). Tämä voi aiheuttaa sen, että Reijo ei kuule Pekan vuoroa. Päällekkäispuhunta tarjoutuu monissa aineistoni tapauksissa mahdolliseksi selitykseksi korjausaloitteen käyttöön<sup>12</sup> (ks. myös aiemmat esimerkit 2 ja 4), ja myös muissa tutkimuksissa on mainittu avointen korjausaloitteiden käyttö tällaisessa kontekstissa (ks. esim. Drew 1997; Schegloff 2000a; Curl 2000, 2004, 2005; Lilja 2010).<sup>13</sup> Seuraavissa esimerkeissä käytössä ovat korjausaloitteet *tä* (esim. 6 r. 5) ja *häh* (esim. 7 r. 9), ja kummassakin tapauksessa korjausaloitteen edellä on päällekkäispuhuntaa:

(6) [Sg S8 Adlon.puh: edellä on mietitty ravintolaa syntymäpäiväjuhliä varten]

01 Arto: °et ↑onhan noit paikkoja.°=  
 02 Tarja: =joo:.. .hh ↑no jos Sini tulee< (.) ajoissa

12. En esitä lukuja siitä, minkä verran tapauksista johtuu päällekkäispuhunnasta tai muista mahdollisista ongelmanlähteistä. Tämä on lähes mahdotonta, monestakin syystä. Kuten jo sanoin, tutkija ei voi varmasti tietää, mikä ongelman kulloinkin aiheuttaa, ja useissa tapauksissa mahdollisia ongelmia on samanaikaisesti useita (ks. myös Lilja 2010: 123).

13. Esimerkiksi Schegloff (2000a: loppuviite 43) sanoo, että hänen laajassa korjausaloitekokoelmaansa huomattavan suuri osa avoimista korjausaloitteista (n. 1/3) esiintyy päällekkäispuhunnan jälkeen. Päällekkäispuhunta siis todellakin vaikuttaa yhdeltä keskeiseltä avointen korjausaloitteiden kontekstilta, mistä ei kuitenkaan voi päätellä, että päällekkäispuhuntaa tyyppisesti käsiteltäisiin avoimella korjausaloitteella. Päällekkäispuhunta on keskustelussa hyvin yleinen ilmiö, ja sen tuomat ongelmat ratkotaan ensimmäiseen muuten kuin korjausaloitteilla (ks. esim. Schegloff 2000a; Drew 2009; Vatanen 2009).

03 kotiin ni, mhh [voitha sä sano- ]  
 04 Arto: [°pyydänpö soittaa.°]  
 05 Tarja: >↑tä,↑<  
 06 Arto: pyydänpö soit[taa. ]  
 07 Tarja: [.mt .hh] ni jos sil on jotain  
 08 i:deoita hah ahah .hhh fmut tota (.) en mä (- -)

(7) [Sg153 Tietokoneella.kas: pojat pelaavat tietokonepelejä ja suunnittelevat samalla ohjelmanumeroa koulun tilaisuuteen. Puhujien katseet suuntautuvat tietokoneeseen.]

01 Niko: >mut emmä tiiä< pitäs vaa ↑kattoo nyt niitä  
 02 keille tekis kunnon [juttuja (-)]  
 03 Jani: [ja Kalleha ]han halus  
 04 muuten le:ntäjäks.  
 05 Niko: ni halus,  
 06 (1.0)  
 07 Niko: mut [sille ei saa(nu) nauraa ku se sano.]  
 08 Jani: [sen piti varmaa pää< ]  
 09 Jani: ↑häh,  
 10 Niko: ei saanu nauraa ku se sano sen.  
 11 Jani: ni.

Esimerkissä 6 päällekkäispuhunta ajoittuu riveille 3–4; Arton koko vuoro (r. 4) jää Sinin vuoron jatkon jalkoihin. Esimerkissä 7 puhujat aloittavat tauon (r. 6) jälkeen vuorot lähes samanaikaisesti ja päällekkäisyys on melko pitkä. Esimerkeissä *tä* ja *häh* saavat vastauksekseen koko edeltävän vuoron toiston. Kummassakin tapauksessa päällekkäispuhunta on sen verran pitkäkestoinen, että voi ajatella sen haittaavan puheen prosessointia. Tällaisissa tapauksissa ongelma mieltynee helpohkosti kuulemisongelmaksi – puhujan on vaikea kuulla toisen puheenvuoroa, kun on itse samanaikaisesti äänessä. Kummassakin tapauksessa korjausvuoro on myös selkeämmin artikuloitu kuin puhujan alkuperäinen vuoro, mikä edelleen välittää tulkintaa kuulemisongelmasta. Esimerkit 6 ja 7 näyttävät myös korjausaloitevuorojen prosodista variaatiota: Tarjan *tä* on tuotettu hyvin lyhyenä, ja se on kauttaaltaan korkealta tuotettu, mitään nousua sävelkorkeudessa ei kuule. Janin *häh* taas ei ole aivan yhtä lyhyenä tuotettu, ja se alkaa hie-man korkeammalta kuin loppuu. Korjausaloitteet saavat siis kuitenkin vastaanottajalta samanlaisen käsittelyn.

Aineistoni keskusteluissa voi hahmottaa monenlaista päällekkäisyyttä; kahden puhujan vuoron lisäksi samanaikaisesti voivat toteutua myös kielellinen ja ei-kielellinen toiminta ja monenkeskisessä keskustelussa kokonaiset keskustelut. Esimerkki 8 on kolmen nuoren naisen kasvokkai keskustelusta, jossa samanaikaisesti tehdään monia asioita: keskustelun lisäksi puhujat esimerkiksi tekevät läksyjä, syövät vohveileita ja juovat mehua. Katkelman alussa Oona on suuntautunut läksyihinsä ja Milja ja Lotta selkeämmin toisiinsa.

(8) [Sg120 Läksyt ja vohvelit.kas]

OONA TEKEE LÄKSYJÄ, SUUNTAUTUNUT KIRJAAN. MILJA JA LOTTA OVAT VASTAKKAIN PÖYDÄN  
ÄÄRESSÄ, SUUNTAUTUVAT TOISIINSA.

[M OJENTAA LASIN KOHTI LOTTAA

01 Milja: >annatsie meh[uu,< tääl #on (iha) sika kuuma#.  
02 (0.7) LOTTA TARTTUU MEHUKANNUUN, ALKAA KAATAA MEHUA.  
OONA NOSTA KATSEEN KIRJASTA, KATSOO MEHUKANNUA, SIIRTÄÄ  
KATSEEN LOTAN SUUNTAAN JA LOPULTA OONAAN  
03 Oona : >mitä,<  
04 Milja: tääl o iha >mielettömä kuuma<.=  
05 Oona : =nii on;

Miljan lausuma *annatsie mehuu* rivillä 1 on pyyntö, johon liittyvän lausuman voi kuulla pyynnön perusteluna (*tääl on sikakuuma*). Vuoro on *sie*-pronominilla, katseella ja fyysisellä toiminnalla (lasin ojentaminen) osoitettu Lotalle, joka heti ryhtyykin kaatamaan mehua. Oona esittää rivillä 3 *mitä*-korjausaloitteen, joka on tuotettu hyvin lyhyenä ja jälkitävää painottaen. Tällä aloitteella hän osoittaa, että edeltävä puhe meni häneltä ohi, ja irtautuu omasta toiminnastaan ja suuntautuu taas muihin läsnäolijoihin. Miljan vastausvuoroa voinee luonnehtia toistoksi: hän ei toista enää pyyntöä (koska se ei enää ole tilanteessa relevantti eikä alun perinkään ollut suunnattu Oonalle), vaan ainoastaan vuoronsa jälkiosan, kuitenkin niin, että vaihtaa intensiteettisanaa (*sika* → *mielettömä*). Esimerkissä 8 siis samanaikaisesti toteutuvat yhden osallistujan puhe ja toisen oma, ei vuorovaikutukseen suuntautuva toiminta (läksyjen tekeminen). Tällaisia tapauksia on aineistoni kasvokkai keskusteluissa runsaasti (vrt. myös edellä esim. 4). Esimerkissä 9 taas on hetken aikaa meneillään kaksi keskustelua. Tilanteessa keskustelee kaksi paris-kuntaa: Mirja ja Mikko ovat vieraisilla Jaanan ja Jaskan luona. Tässä ryhdytään juuri juomaan glögiä.

(9) [Sg355 Glögi.kas]

01 Mirja: joo,(.) nyt se lähtee,  
02 Jaska: selvästi hyvää päivää.  
03 (1.0)  
04 Mikko: e:i juhlistuka sit [vi- ku >viimeks ku Korgolla,  
(MIRON KATSE > JASKA)  
05 Jaana: [onneks sä toit tätä manteliglögiä,  
(JAANAN KATSE > MIRJA)  
06 kyl tää maistuu mante[lille,  
07 Mirja: [nii,  
08 Jaska: [↑ei ollakka,  
09 Mikko: m[m,  
10 Jaana: [>ihana,<  
11 Jaana: >mit[ä,< ((JAANAN KATSE > JASKA))  
12 Mirja: [ai kun on hyvää,  
13 Mikko: mä aatteli↑ et ei o juhlistukka viime< ku viimeks Korgolla.

((JAANAN KATSE > MIKKO))

14 Jaana: [↑ni-i,↑ ]

15 Mikko: [Korgossa,]

16 Jaana: ja ne kuvat on vieläki kehittämättä kun,

Katkelman alussa kaikki osallistujat suuntautuvat samaan toimintaan: skoolaamiseen ja glögin maistamiseen (r. 1–3). Tämän jälkeen keskustelun fokus hajoaa: Jaana suuntaa vuoronsa (r. 5) Mirjalle ja Mikko ensisijaisesti Jaskalle (r. 4). Jaana saa vastauksen Mirjalta (r. 7) ja Mikko Jaskalta (r. 8). Rivillä 11 Jaana kääntyy kohden Jaskaa ja esittää *mitä*-korjausaloitteen. *Mitä* on tuotettu nopeasti, sen jälkitavu on painottunut ja sävelkulku jää tasaiseksi. Korjausaloitteella Jaana vaihtaa paikkaansa keskustelun osallistumiskehikossa (ks. esim. Seppänen 1997) ja pyrkii mukaan (myös) miesten keskusteluun. Korjausvuoroon vastaa Mikko, vaikka Jaana näyttääkin suuntautuvan Jaskaan. Tämä voi johtua siitä, että Jaskan edeltävä vuoro on vain samanmielisyyden osoitus, joka suuntautuu Mikon edeltävään vuoroon – puhe tulee tässä ymmärrettäväksi vain Mikon initiatiivisen vuoron kautta. Vuorossaan Mikko toistaa pienin muutoksin alkuperäisen vuoronsa, mutta sijoittaa sen alkuun *mä aatteli* -kehiksen. Tässä esimerkissä korjausaloitetta siis käytetään osallistumiskehikon säätelyn keinona (samanlaisista tapauksista monenkeskisissä keskusteluissa ks. Egbert 1997a ja b).

Päällekkäispuhunta sekä toisaalta puheen ja toiminnan samanaikaisuus toistuvat useissa aineistoin tapauksissa ja näin ollen tarjoutuvat ainakin yhdeksi mahdolliseksi ongelmatyyppiksi, jonka käsittelyyn avoimia korjausaloitteita tarvitaan. Näissä tilanteissa ongelma mieltyy pikemminkin kuulemisen kuin ymmärtämisen ongelmaksi. Aineistossani on myös muita ilmeisiä kontekstin ja puheen piirteitä, jotka voi hahmottaa ongelman syyksi ja vielä eritoten kuulemisiongelman syyksi. Tällaisia ovat esimerkiksi tapaukset, joissa puhujat ovat hetkellisesti kaukana toisistaan, mutta kuitenkin käyvät keskustelua. Esimerkki 10 on tilanteesta, jossa toinen puhujista, Reija, on siirtynyt keittiöön ja puhuu sieltä toisessa huoneessa olevalle Kaarinalle. Rivillä 7 Reija esittää korjausaloitteen, jossa ensitavu on redusoitunut ja jälkitavu painollinen; aloite on tuotettu hyvin nopeana, ja sen jälkitavun voi kuulla myös sävelkulultaan nousevana.

(10) [Sg67a1 Juristit.kas]

01 Reija: tarviitko vettä.

02 (0.6)

03 Reija: tai limua.

04 (0.4)

05 Kaarina: <vettä,h>

06 (0.4)

07 Reija: >\_m'tä?<

08 Kaarina: <vettä,>

09 (4.2) ((kolinaa, hana suhisee, rapinaa))

Kaarinan vastaus (r. 5) Reijan kysymykseen muodostuu ongelmavuoroksi. Kaarina vastaa rivin 7 korjausaloitteeseen toistamalla aiemman vuoronsa mutta lisää korjausvuoro-

rossa hieman äänenvoimakkuuttaan. Näin hänen voi nähdä käsittelevän edeltävää ongelmaa kuulemisongelmana. Tässäkin korjausvuoro ratkaisee ongelman, mikä käy ilmi Reijan seuraavista toimista: keittiöstä kuuluu veden tarjoamiseen liittyviä ääniä.

Monien aineistoni korjausaloitteiden kohdalla siis tekee ainakin mieli hahmottaa ongelma nimenomaan kuulemisongelmaksi sen takia, että kontekstissa on sellaisia piirteitä (päällekkäisyys, puhujien välinen etäisyys), joiden voi ajatella vaikeuttavan kuulemista. Myös muita tällaisia piirteitä on: Osa ongelmista vaikuttaa johtuvan ympäristön melusta, puhelimen toimivuudesta ja linjan häiriöistä, osassa tapauksia taas ongelmavuoro on tuotettu siten, että tutkijakaan ei kuule, mitä puhuja kyseisessä kohdassa sanoo. Vuoro voi olla vaikkapa voimakkaasti haukotellen tai nauraen lausuttu, tai puhujan artikulaatio ja vuoron rakentaminen voi kaikinensa pettää syystä tai toisesta. Näitä tapauksia (mukaan lukien artikkelin aiemmat esimerkit) yhdistää se, että useimmiten korjausvuoro hahmottuu ongelmavuoron toistoksi. Edeltävistä esimerkeistä on nähty, että toisto voi toisinaan olla sanatarkka, mutta siihen voi sisältyä prosodisia muokkauksia; toisaalta toisto voi olla leksikon ja lausuman rakenteen tasolla osittaista ja muokattua. Korjausaloitteiden prosodiassa on vaihtelua, mutta useimpia tapauksia yhdistää ainakin se, että aloite on tuotettu kestoltaan varsin lyhyenä. Prosodian vaihtelusta huolimatta aloitteet saavat samanlaisen käsittelyn.

#### 4.2 Keskustelun eteneminen: odotukset ja yllätykset

Seuraavassa tarkastellaan vielä muutamia tapauksia, joissa korjausvuoro on ongelmavuoron toisto, mutta kyseessä ei kuitenkaan näytä olevan mikään ilmeinen kuulemisongelma, joka liittyisi edellä mainitun kaltaisiin asioihin (melu, päällekkäispuhunta, etäisyys, puheenvuoron tuoton häiriöt). Tapaukset havainnollistavat sellaisia ongelmia, joita Drew (1997) käsittelee omassa tutkimuksessaan: ongelmavuoron pulmallisuus voi syntyä myös siitä, miten vuoro liittyy aiempaan keskusteluun. Prosessointia voi hankaloittaa se, että vuoro on kontekstissaan tavalla tai toisella yllättävä. Se voi esimerkiksi olla yllättävä uuden topiikin aloitus tai ilmaista erilinjaisuutta. Esimerkissä 11 ongelmavuoro on uutta topiikkia aloittava vuoro; nyt tarkastelen rivin 22 *mitä*-vuoroa (rivin 11 vuoroon palaan hetken kuluttua). Reijon korjausaloite kohdistuu tässä vuoroon, jolla Pekka nostaa esiin uuden topiikin (r. 18). Topiikinvaihdokset on ylipäättään todettu vuorovaikutuksen kohdiksi, joissa erilaisia korjauksia (niin itse- kuin toisen korjauksia) esiintyy (Drew 1997), mutta esimerkissä 11 kyse voi olla myös siitä, että topiikinvaihdoksen sijaan toisentyypinen vuoro olisi odotuksenmukaisempi.

(11) [Sg94–7 2b14 Esiviritys.puh]

- 01 Pekka: no moi Reiska,  
 02 Reijo: no moi, .hhh  
 03 Pekka: sait varmaa mun viestin jossai vaiheessa vai,  
 04 Reijo: no tänää joo, (.) mä [en oo-,  
 05 Pekka: [↑tänää, (.) sä oot  
 06 ollu reissus varmaa vai,  
 07 Reijo: no e:mmä oo reissus kyl mä töissä oon ollu

08 mut mä en oo kerenny täällä juuri käymää,  
 09 Pekka: et sä pysty purkamaa tota hommaa, (.) duunista.  
 10 (0.8)  
 11 Reijo: >mitä,<  
 12 Pekka: et sä [pys-  
 13 Reijo: [e::i ku mul ei oo sitä kaukopurkulaitetta nytte,  
 14 Pekka: <no vo:i kyssäkaali.>  
 15 (1.5)  
 16 Pekka: mikäs se semmonen< (0.6) systeemi on.  
 17 (1.0)  
 18 Reijo: no:h täs on semmosii kaikkee sattunu tossa (.)  
 19 välissä nii,  
 20 Pekka: no mites onks >sulla< joulumyynti menny hyvin.  
 21 (.)  
 22 Reijo: >mitä?,<  
 23 Pekka: .hh onks sulla joulumyynti menny hyvi.  
 24 Reijo: o:n mul on menny hyvin oikee todella,  
 25 Pekka: joo.

Keskustelun alussa käy ilmi, että Pekka on yrittänyt soittaa Reijolle ja on ilmeisesti odottanut tämän soittavan takaisin jo aiemmin (r. 3–6). Reijo perustelee soittamattomuutta työkiireillä, joiden vuoksi ei ole ehtinyt juuri käydä kotona (esim. kuuntelemassa viestejään). Tämän jälkeen Pekka kysyy, eikö Reijo pysty purkamaan vastajaansa töistä käsin (r. 9), ja Reijon vastaus tuo ilmi, ettei tämä teknisesti ole nyt mahdollista (r. 13). Pekka päivittelee (r. 14) ja esittää kysymyksen *mikäs se semmonen systeemi on*, jonka voisi vielä kuulla viittaavan konkreettisesti puhelinvastaajan käyttöön. Reijo kuitenkin kuvailee omaa tilannettaan yleisemmin vuorolla, joka implikoi mahdollisesti uutisarvoisia asioita. *Täs on semmosii kaikkee sattunu* osoittaa, että on useita asioita, jotka ovat vaikeuttaneet Reijon toimintaa, mutta vastaus ei kuitenkaan erittele, mitä nämä asiat ovat. Vastaus on sellainen pakattu kuvaus (*gloss*, Jefferson 1985), jonka voi ajatella vaativan purkamista, ja sen voi kuulla myös huolta implikoivana vastauksena (*trouble-premonitory response*, Jefferson 1980), joka voisi virittää Pekan huoltokerronnan vastaanottajaksi.<sup>14</sup> Pekka ei kuitenkaan seuraavassa vuorossaan tartu näihin implikaatioihin, vaan vaihtaa topiikkia. Vuoro voi siis muodostua ongelmavuoroksi siksi, että toisenlainen toiminnan linja olisi tässä odotuksenmukaisempi. Reijon korjausaloitteeseen Pekka vastaa vuorolla, jossa hän toistaa edeltävän vuoronsa kysymyksen; vuorosta on kuitenkin jätetty pois alun *no mites*, joka toimii rivillä 20 merkkinä topikaalisesta siirtymästä (ISK 2004: § 1029). Korjausvuorossa topikaalista siirtymää ei enää merkitä, koska lausuman sekventiaalinen sijainti on nyt muuttunut (tällaisista poistoista ks. Schegloff 2004). Ongelmaa näytetään tässäkin käsiteltävän pikemminkin kuulemisen kuin ymmärtämisen ongelmana, ja prosodiselta hahmoltaan korjausaloite on varsin samanlainen kuin edellä käsitellyissä päällekkäisyystapauksissa.

14. Myöhemmin keskustelussa Reijon huolet nousevatkin esiin.

Seuraavassa esimerkissä ongelmavuoro ei vaihda topiikkaa, mutta se implikoi erimielisyyttä. Katkelma on kahden sisaruksen välisestä puhelinkeskustelusta. Riitta on muuttanut uudelle paikkakunnalle ja luonnehtii katkelman alussa uutta elämäntilannettaan positiivisesti (r. 1), mihin Erja vastaa samanmielisesti ja esittäen mahdollisen selityksen positiiviseen arvioon: ihmisten ilmoilla olemisen. Riitta myöntää tämän selityksen minimaalisesti (r. 3 alku) ja nostaa sen jälkeen esiin hänen näkökulmastaan oleellisemman asian: hän on päässyt pois anopin läheisyydestä (r. 3–4). Näin hän siis implikoi arvioivansa anoppiaan negatiivisesti, ja vuoro loppuu nauruun, jolloin Riitan voi kuulla tarjoavan kuvaustaan yhdessä naurettavaksi (vrt. Jefferson 1979). Erjan seuraavassa vuorossa on kyllä naurahduksia (r. 5–6), mutta lausuma *onks se nyt niin hirmune* esittää epäilyksen Riitan implisiittistä arviota kohtaan:

(12) [Sg 74b1 Pesukone.puh]

- 01 Riitta: .mhh on kyllä tosi mukava olla teällä ↑mh  
 02 Erja: .mk mhh joo: on varmasti .hh .hhh ihmiste ilmoilla,hh  
 03 Riitta: mm: hmh, nii ja< (0.2) ennen kaikkee poissa anopi  
 04 s(h)ilmist(h)ä .hh heh [heh  
 05 Erja: [joo:, onks se n(h)yt fnii:  
 06 h(h)irmune.ɛ  
 07 (0.2)  
 08 Riitta: m'tä:,  
 09 Erja: onks se nyt nii hirmune.  
 10 (1.0)  
 11 Riitta: mhhh noh, miten sen nyt ottaa .hhh  
 12 Erja: no [on se varmmaa aika ärsyttävä.  
 13 Riitta: [(ei se-)  
 14 Riitta: no o:n, .hhh ja< (0.4) se ei sitte ku< siihen nytte<  
 15 tuli vielä sen Matin< akkakaveri niin sanotusti. .hh sinne  
 16 asummaa ni se se vasta oli(hh) fhi:rmune .hh

Halonen ja Sorjonen (2008) ovat tarkastelleet tällaisia kysymyksiä, joissa mukana on intensifioija *niin* kuvauksen edellä (*nii hirmune*), ja osoittaneet, että niillä voidaan käsitellä edeltävää puhetta liioiteltuna.<sup>15</sup> Tässä esimerkissä Erjan kysymys siis kyseenalaistaa Riitan arvion anopista ja osoittaa, ettei Erja ole välttämättä samaa mieltä Riitan kanssa; näin vuoron voi nähdä odotuksenvastaisena. Erjan vuoro muodostuu vastaanottajalle ongelmavuoroksi, ja hän tuottaa korjausaloitteen (r. 9): aloitteen ensitavu on vahvasti redusoitunut ja jälkitavu painottunut ja *ä*-äänne aavistuksen venytetty, sävelkulku on tasainen. Erja vastaa korjausaloitteeseen toistamalla kysymyksensä. Ongelmavuoron vuoronalkuinen *joo* jää korjausvuorosta pois, koska sen kohde (Riitan edellinen vuoro) ei ole enää lähellä (ks. Schegloff 2004). Ongelmavuoron naurua ei myöskään toisteta, ja sanojen painotus muuttuu hiukan; ongelmavuorossa *nii*-intensifioija on vahvemmin painotettu kuin korjausvuorossa. Korjausvuoron jälkeen keskustelu pääsee jatkumaan, ja Erja myös

15. Halonen ja Sorjonen käsittelevät myös tätä nimenomaista esimerkkiä (2008: 41–43).

– ainakin osin – mukautuu Riitan arvioon (r. 12). Esimerkissä korjausaloite siis reagoi erilinjaisuutta implikoivaan vuoroon ja itse korjausaloitteenkin voi nähdä enteilevän erimielisyyttä: Riitta ei rivin 11 vuorossaan ainakaan selkeästi peräydy anopin hirmuisuudesta (korjausaloitteista erimielisyyden enteilijänä ks. Schegloff 2007: 102–103).

Kaikissa tähän asti käsitellyissä tapauksissa korjausvuoroa voi luonnehtia ongelmavuoron toistoksi; ainakaan vuoroissa ei ole sellaisia muokkauksia, jotka kielisivät korjausvuoron tuottajan yrityksestä tehdä vuoroaan ymmärrettävämmäksi vastaanottajalle. Joissakin korjausjaksoissa tällaisia muokkauksia kuitenkin tehdään. Esimerkki 13 havainnollistaa tällaista tapausta. Katkelma on puhelusta, jonka alussa puhujat ovat kutsuneet toisiaan kylään, ja neuvoteltavana on ollut se, kumpi vierailee kumman luona. Tästä puhe liukuu hetkeksi muihin asioihin, ja katkelman alussa (r. 1–5) Ella palaa pohtimaan vierailukysymystä. Rivillä 8 Ella esittää kysymyksen, joka vaikuttaa kontekstissaan varsin yllättävältä; se ei näytä mitenkään liittyvän vierailusta neuvotteluun, vaan mieltyy pikemminkin yhtäkkiä mieleen juolahtaneeksi asiaksi. Puhuja ei kuitenkaan merkitse vuoroaan puheen päälinjasta poikkeavaksi.<sup>16</sup>

(13) [Sg142 a3 Tulkaa.puh]

- 01 Ella: joo<sup>h</sup> joo<sup>h</sup>. .hh <↑tuota: ↑noin niastansa> (0.2)  
 02 ↑minköpäin tehtäs hhh .hhh mm (0.2) tota nihh  
 03 (0.3)  
 04 Meri: ni[i: . ]  
 05 Ella: [°kuink]as se oliskaan.° (.) .hh  
 06 (0.5)  
 07 Meri: ↑hm.=  
 08 Ella: =tunneksä:? (.) >kuunnellees< kunnolla (.) häät.  
 09 (0.3)  
 10 Meri: >tä(h), <  
 11 Ella: tunneksä: häät kuullees kunnolla.=vihkimise. .hhh  
 12 mä olen tänään kuunnellu kasettia ja kuullu sieltä  
 13 aika paljo kaverin krähkimistä mutta kyllä sä taisit  
 14 kuulla ne suht koht, (0.2) sinä koh[dalles. ]  
 15 Meri: [kyllä mä:]  
 16 kyllä mä kuulin: (.) aika ↓hy[vin.]  
 17 Ella: [hyv]ä. (0.2) jo[o.]  
 18 Meri: [ky]l mä  
 19 kuulin aika hyvin.

Ellan kysymys (r. 8) muodostuu ongelmavuoroksi, kun Meri esittää korjausaloitteen *tä(h)* (r. 10). Vaikka Ellan vastaus sisältää toiston piirteitä, se on kaikkienensa varsin erilainen kuin tähän asti käsitellyissä tapauksissa. Ensinnäkin Ella muokkaa aiempaa lau-

16. En tarkalleen tiedä, mistä Ellan kysymyksessä on kyse. Puhujat toimivat kumpikin seurakunnassa ja ilmeisesti ovat mukana monissa häätilaisuuksissa. Ilmeisesti häitä myös nauhoitetaan, kuunnellaan ja arvioidaan.

sumaansa monin tavoin: hän muuttaa sanajärjestystä (korjausvuorossa NP *hääät* nousee etualalle) ja vaihtaa lausuman verbiä (*kuunnella* > *kuulla*). Vietyään ensimmäisen korjauslausumansa loppuun Ella vielä tarkentaa *hääät*-NP:tä uudella NP:llä *vihkiminen*. Tämän jälkeen hän kertoo omasta kuuntelukokemuksestaan ja havaitsemistaan häiriötekijöistä esittäen näin motivaation kysymykselleen. Vuoro päättyy arvioon siitä, kuinka Meri on kuullut; kun edellä Ella on tiedustellut vaihtoehtokysymyksellä Merin kuulemisesta, tässä hän on jo päätenyt tulkintaan, että kuuleminen ei ole tuottanut Merille ongelmia (kysymyslause > väitelause). Tässä vaiheessa Meri ilmaiseekin samanmielisyyttä (r. 15–16) ja korjausjakso saadaan päätökseen. Ellan korjausvuoro on huomattavan runsas, ja siinä on paljon piirteitä, jotka pyrkivät selkeyttämään ongelmavuoron kysymystä ja myös selittämään sitä, miksi kysymys ylipäättään esitettiin. Ella ei siis tässä käsittele ongelmaa yksinkertaisena kuulemisen ongelmana. Mielenkiintoista on pohtia, miksi Ella tässä toimii näin. Ainakaan toiminta ei tunnu juontuvan Merin korjausaloitteesta: *tä* on prosodisesti varsin samanlainen kuin monet edellä käsitellyt tapaukset; se on tuotettu nopeutettuna ja sävelkulultaan tasaisena. Pikemminkin vaikuttaa siltä, että korjausoperaation laatu juontuu analyysistä, jonka Ella on tehnyt omasta edeltävästä puheestaan: voi olettaa, että kuullessaan avoimen korjausaloitteen puhuja pyrkii monitoroimaan edeltävää puhetta sen suhteen, mikä ongelman on mahdollisesti aiheuttanut. Tässä Ella voi siis päätyä sellaiseen analyysiin, että hänen vuoronsa ei ollut kontekstissaan ymmärrettävä.

## 5 Korjausjakson kulku: variaatioita

Edellä olen käsitellyt aineistoni tyypillisimpiä korjausjaksoja. Niiden rakennetta luonnehtii se, että korjausaloite sijoittuu heti ongelmavuoron perään ja että korjausvuoro (tyypillisesti toisto) ratkaisee ongelman niin, että keskustelussa päästään sen jälkeen etenemään. Korjausjaksojen rakentumisessa on kuitenkin myös vaihtelua. Tarkastelen lyhyesti kahdenlaisia poikkeamia jakson tyypillisestä kulusta: tapauksia, joissa korjausjakso jatkuu ensimmäisen korjausvuoron jälkeen, ja toisaalta tapauksia, joissa korjausvuoroa ei tuoteta tai tarvita vaan korjausaloitteen esittäjä itse ratkaisee ongelman. Tällaiset jaksot tarjoavat kiinnostavia näkökulmia siihen, millaisesta ongelmasta korjausaloitteen käytössä on kulloinkin kyse.

### 5.1 Korjausjakso pitkittyä

Korjausaloitteen jälkeinen vastaus ei aina ratkaise ongelmaa, vaan korjausjakso voi sen jälkeen vielä jatkua. Jatkot ovat kahdenlaisia: joskus korjausvuoron vastaanottaja tuottaa uuden vuoron, joka osoittaa, että edeltävä vuoro on vielä kokonaisuudessaan ongelmallinen, joskus taas tuotetaan toisentyyppinen korjausaloite, joka osoittaa, että ongelmavuorosta on saatu jo osin tolkkua. Esimerkissä 14 korjausjakso jatkuu uudella, koko edeltävään vuoroon kohdistuvalla korjausaloitteella. Puhelinkeskustelun puhujat ovat suunnittelemassa eräretken ostoksia, ja juuri edellä on puhuttu alkoholijuomien ostamisesta ja erityisesti siitä, mitä olutta ostetaan. Katkelman ensimmäisillä riveillä

(1–2) puhujat ovat päällekkäispuhunnassa, minkä voisi arvella tässä olevan syy Reijon korjausaloitteeseen (r. 3). Reijo (r. 1) on kysymässä Pekan mielipidettä eräästä olutmerkistä (puhujat palaavat kysymykseen katkelman jälkeen, ks. r. 10), kun taas Pekan vuoro on matkan kestoan liittyvä pohdinta.

(14) [Sg94–7 1A1 Haukotus.puh]

01 Reijo: oot sä< [(maistanu)- ]  
 02 Pekka: [m'olla aika<] pitkää siellä joo,mhh  
 03 Reijo: >m'täh,<  
 04 Pekka: .mt mehä ollaa aika pitkää siellä,  
 05 (1.0)  
 06 Reijo: >mä en kuullu viel<,  
 07 Pekka: =et me ollaa aika PI:Tkään siellä (.) [(-),  
 08 Reijo: [ollaan,  
 09 [ollaan (-) ]  
 10 Pekka: [((haukotellen:)) joo,] .ho::: mitä sä meinasit kysyä .hhh

Pekka reagoi Reijon korjausaloitteeseen toistamalla edeltävän vuoronsa pienin muokkauksin (lisää liitepartikkelin *-hAn* ja poistaa vuoronloppuisen partikkelin *joo*). Tätä seuraa pitkä tauko, joka jo kielii siitä, että Reijolla on vuoron prosessoinnissa edelleen ongelmia. Tauon jälkeen hän tuottaakin uuden korjausaloitteen, jossa nyt eksplikoi ongelman nimenomaan kuulemisen ongelmaksi (r. 6). Tähän Pekka reagoi edelleen toistamalla vuoronsa – nyt vielä selkeämmin artikuloiden ja lisäten vuoron alkuun *et*-partikkelin, joka tässä merkitsee vuoron jo toiston toistoksi, ikään kuin oman puheen referoinniksi. Tämän jälkeen Reijo saa vuorosta kiinni ja esittää siihen samanmielisen jälkijäsenen (r. 8–9).

Kiinnostavaa katkelmassa on ensinnäkin se, että ongelma eksplikoidaan kuulemisongelmaksi, mikä ei tietenkään automaattisesti merkitse sitä, että kyse on juuri tällaisesta ongelmasta (ks. Sacks 1992a: 3–11 kuulemattomaksi heittäytymisestä vuorovaikeuskeinona). Korjausaloitteen prosodinen muotoilu (nopeus, jälkitavun painotus) on samanlainen kuin monissa päällekkäisyystapauksissa (ks. edellä), ja ensimmäisen korjausaloitteen kohdalla päällekkäispuhunta tarjoutuukin selitykseksi kuulemisongelmaan. Mutta korjausvuoron jälkeen ainakaan sama syy ei enää ole tarjolla, ja rivin 5 pitkä tauko kertoo siitä, että Reijo yrittää prosessoida edeltävää vuoroa. Ongelmana voi tässä olla ainakin osin se, että Pekan ongelmavuoro ei ilmeisellä tavalla jatka edellistä puheenaihetta, oluttuypin valintaa matkalle. Kiinnostavaa on myös se, että Reijo valitsee toiseksi korjausaloitteeksi jotakin muuta kuin edellä käyttämänsä. Tämä on aineistossani tyypillistä: yhdessäkin tapauksessa ei käy niin, että puhuja tuottaisi peräkkäin samaan ongelmavuoroon kaksi samanlaista korjausaloitetta. Jos ensimmäinen korjaus ei ratkaise ongelmaa, on seuraava korjausaloite sellainen, joka eksplikoi ongelman joko kuulemis- tai ymmärrysongelmaksi, tyypillisemmin kuulemisongelmaksi.<sup>17</sup>

17. Aineistossani on myös tapauksia, joissa kuulemisen ongelmat eksplikoituvat korjausjakson ulkopuolella, esimerkiksi heti sen jälkeen, kun ongelma on saatu ratkaistua.

Korjausjaksot voivat jatkaa myös toisentyypisellä korjausaloitteella, yleensä ymmärrysehdokkaalla (ks. kuitenkin esim. 6, jossa toisena korjausaloitteena *kuka*; ymmärrysehdokkaista ks. esim. Sorjonen 1997: 131–134; Kurhila 2006: luku 6; Lilja 2010: 138–162). Tällaisia tapauksia ei aineistossani ole paljon, mutta ne ovat kiinnostavia sikäli, että ne saattavat kertoa siitä, että ongelma ei ole ainakaan pelkkä kuulemisen ongelma: vaikka puhuja kuulee vuoron uudestaan ja saa siitä osin jo tolkkua, on vuorossa kuitenkin jotakin, jonka prosessointi tuottaa edelleen ongelmia. Esimerkissä 15 on ymmärtämisen ongelmia. Vikke on juuri muuttanut uudelle paikkakunnalle opiskelemaan ja puhuu nyt Missun kanssa uudesta asunnostaan. Missu tiedustelee (r. 1), onko Vikke jo nähnyt uuden kämppiksensä. Vikke ei vastaa tähän yksiselitteisellä kyllä/eivastauksella, vaan käyttää vastauksessaan kuvausta *yks tyttö siinä oli* ja jatkaa muistelemalla tytön nimeä (r. 2–4) ja arvioimalla tätä myönteisesti (r. 6). Riveillä 7–8 Missu tarttuu Viken vastauksen muotoiluun esittämällä tarkistuskysymyksen siitä, onko Viken mainitsema tyttö tämän kämppis. Kysymyksestä muodostuu ongelma vuoro.

(15)[Sg112b9 Kämpis.puh]

01 Missu: no mitä: näik<sup>sä</sup> sun kä:mpiksen?,  
 02 Vikke: .hhh no yks tyttö siinä oli:; (.) mä en ny  
 03 oikeestaan muista sen nimee enää >s'oli joku< pff  
 04 ((puhaltaa)) Jatta tai joku tämmöne?[hhh]  
 05 Missu: [joo]joo,=  
 06 Vikke: =s'oli tosi:, (.) ftosi muka:vaf?  
 07 Missu: fno ↑ki↓va:hf. #n# ni mitä: yks tyttö siinä pyöri  
 08 et et sää tiedä onkse sun,  
 09 (0.3)  
 10 Missu: .hh kämpis vai,  
 11 (0.2)  
 12 Missu: vai mi[tä ,  
 13 Vikke: [ai mitä,<,  
 14 Missu: .hh et sää tiedä onkse sun kämpis.  
 15 (0.5)  
 16 Vikke: >ai se,<  
 17 Missu: nii.  
 18 (.)  
 19 Vikke: >tyttö.<  
 20 Missu: ni[i].  
 21 Vikke: [↑juu se oli siellä.  
 22 Missu: JAA eiku mä[ä aattelin ku sää sanoit et yks tyttö  
 23 Vikke: [(-),  
 24 siinä pyöri m'aattelin että onkse.  
 25 Vikke: eiku, ei se siis oli siellä j[a,  
 26 Missu: [juu.

Missun kysymysvuoro rakentuu paloittain: rivin 8 lopussa vuoro ei vielä ole valmis (lauserakenteesta puuttuu täydennyksena toimivan NP:n edussana), ja puhuja täydentää sen tauon jälkeen (r. 10). Viimeistään tässä vaiheessa olisi Viken vuoro vastata. Vastausta ei kuitenkaan kuulu, ja Missu lisää vielä vuoroonsa jälkikäteen *vai mitä* -lisäyksen (vrt. ISK 2004: § 1058). Viken vastauksen viipyminen kertoo jo prosessoinnin ongelmista, ja rivillä 13 hän sitten esittää korjausaloitteen *ai mitä*<sup>18</sup>. Nopeana tuotettuun korjausaloitteeseen liittyy tässä *ai*-partikkeli, ja *mitä* on tuotettu kumpaakin tavua painottaen ja tasaisella sävelkululla. Korjaukseksi Missu tarjoaa edeltävän vuoronsa keskeisen osan toistoa (r. 14). Vuoroa seuraa pitkätkö tauko, jonka jälkeen Vikke alkaa esittää toisenlaista korjausaloitetta, joka muotoutuu tässä ymmärrysehdokkaaksi siitä, keneen Missun vuoron pronomini-*se* kohdistuu. Missu siis osoittaa, että osa Viken vuorosta on jo prosessoitu mutta että siinä on edelleen ongelmia. Ymmärrysehdokas tuotetaan kahdessa osassa, jotka kumpikin saavat Missulta vahvistukseksi *nii*-dialogipartikkelin (r. 16–17 ja r. 19–20). Näiden vahvistusten jälkeen korjausjakso saadaan päätökseen, kun Vikke esittää vastauksen (r. 21) Missun kysymykseen: vastaus tuo esiin, että Viken mainitsema tyttö on tosiaankin hänen kämppiksensä. Missu esittää selityksensä siitä, miksi ylipäättään esitti kysymyksensä: rivien 22–24 vuoro tuo esiin Missun ajatusketjun, jonka mukaan Viken kuvauksesta ei yksiselitteisesti käynyt ilmi, onko mainittu tyttö Viken kämpppis. Viken kannalta asiassa ei vaikuta olleen mitään epäselvää, ja näin Missun esittämä kysymys oli yllättävä ja ymmärtämisen kannalta ongelmallinen. Katkelman lopussa (r. 22–26) siis puretaan edellä kehkeytynyt ymmärrysongelma ja mahdollinen väärinymmärrys.

Avoimen korjausaloitteen ja korjausvuoron jälkeen jatkuvat korjausjaksot tuovat siis tyypillisesti tarkemmin esiin sen, mikä puhujalle on edeltävässä ollut ongelmallista: ongelma voidaan eksplikoida kuulemisen tai ymmärtämisen ongelmaksi, tai sitä voidaan lähestyä toisentyypisellä korjausaloitteella, joka paikantaa ongelman tarkemmin johonkin ongelmavuoron elementtiin. Pisimmät aineistoni korjausjaksot ovat juuri edellä esitetyn kaltaisia: niissä on kaksi korjausaloitetta ja toisen korjausaloitteen jälkeen ongelmat ratkeavat.

## 5.2 Korjausta ei tarvita: pitkittynyt prosessointi

Joskus puhujat ilmaisevat avoimella korjausaloitteella, että edeltävä puheenvuoro on mennyt heiltä ohi, mutta kuitenkin hetken kuluttua osoittavat, että ovat kuulleet ja ymmärtäneet vuoron, ilman ongelmavuoron tuottajan korjausta. Tällaiset tapaukset ovat kiinnostavia ainakin sikäli, että ne kertovat ongelman olevan muussa kuin puhtaasti kuulemisessa; puheenvuoro on kyllä kuultu, mutta sen prosessointi kestää jostakin syystä. Esimerkin 16 katkelma on tuttu jo esimerkistä 14, ja siinä korjausaloitteen jälkeen aloitetaan korjausvuoro, mutta sitä ei ehditä saattaa loppuun. Rivillä 9 Pekka

---

18. Aineistossani on muutamia tällaisia *ai mitä* -vuoroja, mutta niitä on sen verran vähän, että niiden erityispiirteet eivät vielä kunnolla hahmotu. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että *ai*-partikkelin sisältävät korjausaloitteet pesivät eritoten ymmärrysongelmien ja väärinymmärrysten konteksteissa.

esittää Reijolle kysymyksen, joka liittyy puhelinvastaajan purkamiseen, ja pitkähkön taun jälkeen Reijo esittää korjausaloitteen *mitä* (r. 11).

(16) [Sg94-7 2b14 Esiviritys.puh]

- 01 Pekka: no moi Reiska,  
 02 Reijo: no moi, .hhh  
 03 Pekka: sait varmaa mun viestin jossai vaiheessa vai,  
 04 Reijo: no tänää joo, (.) mä [en oo-,  
 05 Pekka: [↑tänää, (.) sä oot  
 06 ollu reissus varmaa vai,  
 07 Reijo: no e::mmä oo reissus kyl mä töissä oon ollu  
 08 mut mä en oo kerenny täällä juuri käymää,  
 09 Pekka: et sä pysty purkamaa tota hommaa (.) duunista.  
 10 (0.8)  
 11 Reijo: >mitä,<  
 12 Pekka: et sä [pys-  
 13 Reijo: [e::i ku mul ei oo sitä kaukopurkulaitetta nytte,  
 14 Pekka: <no vo:i kyssäkaali.>

Reijon korjausaloitteen jälkeen Pekka on aloittamassa korjausvuoroa (r. 12), joka näyttää rakentuvan ongelmavuoron toistoksi (vrt. r. 9 ja 12), mutta korjausvuoro katkeaa alkuunsa, kun Reijo aloittaa vuoron, jossa hän osoittaa nyt onnistuneensa ongelmavuoron prosessoinnissa: vuoro (r. 13) on vastaus Pekan esittämään kysymyksen. Tällaisten tapausten kohdalla voi miettiä, miksi ongelmavuoro aiheuttaa vastaanottajalle erityisiä prosessointiongelmiä. Tässäkin tapauksessa voi ounastella monenlaisia mahdollisia ongelmia. Esimerkissä kiinnittää huomion esimerkiksi se, että Pekan vuoro on potentiaalisesti monitulkintainen: NP *tota hommaa* on merkitykseltään melko väljä, ja 'homman purkamisen duunista' voisi mieltä paitsi puhelinvastaajan purkamiseksi töistä käsin myös Reijon mainitseman työsuman purkamiseksi. Vuoro on myös kuultavissa mahdolliseksi valitukseksi siitä, että Reijo ei ole aiemmin ottanut yhteyttä. Toisaalta voi ajatella, että Reijon vuoron (r. 7–8) jälkeen toisentyypiset toiminnot olisivat odotuksenmukaisempia: Pekka voisi esimerkiksi tarttua Reijon kiireisiin (esim. kysymällä niistä) tai siirtyä siihen syyhyn, miksi on alun perin jättänyt tälle viestin.

Seuraavassa esimerkissä 17 prosessoinnin haasteita tarjoava vuoro on luonteeltaan vitsaileva. Puhelun alussa Simo on kertonut monitoriongelmistään: hän ei pysty käyttämään tietokonetta, koska monitori on rikki. Hän on pyytänyt Mikaa avuksi postitustöihin, ja katkelman rivillä 1 Simo on vielä kuvailemassa postituksen aikataulua. Rivillä 2 hänen mieleensä juolahtaa (*ai nii*), että hän ei ole vielä maksanut Mikalle palkkiota aiemmasta työstä, vaikka olisi pitänyt. Hän kehottaa Mikaa ottamaan tilinumeron mukaan (r. 6) ja lupaa maksavansa palkkion seuraavana päivänä. Rivillä 9 hän nostaa syyksi maksuongelmiin internetyhteyden toimimattomuuden, mikä viittaa edellä esiin tuotuihin monitoriongelmiin. Tässä vaiheessa Mika esittää ehdotuksen, joka on luonteeltaan vitseilevä: rivin 10 vuoro *eks sä voi vetää sokkona kato* maalailee tilanteen,

jossa Simo laittaisi maksutietoja koneelle, vaikka ei näe monitorista mitään. Vitsin tajuaminen vie Simolta aikaa:

(17) [Sg122a10 – Tiimahma.puh]

- 01 Simo: ni tota< mä< ei oo mitää välii tee ihan o- omantunnon mukaan  
 02 se hetki ku mikä< ai nii saatana se sun< (.) [no juu.]  
 03 Mika: [°mikä.° ]  
 04 Simo: nii se sun ↑palkkas. hh  
 05 Mika: ↑nii:: [rahaa] rah[aa. ]  
 06 Simo: [joo[s(h)e] [otap]pas kuule tilinnumero mukaa ni,  
 07 Mika: joo.=  
 08 Simo: =mä otan sen korvan taakse jos mä käyn vaik tos firmas  
 09 huomena >ku ei o toi vebbiyhteys kauheesti toiminu< ↑.mhh  
 10 Mika: eks sä voi vetää sokk:ona kato.  
 11 (0.5)  
 12 Mika: hm he he he,  
 13 Simo: °mitähh,°  
 14 Mika: he he, [ he (-- ) ]  
 15 Simo: [↑fai nii j(h)ooE] no ↑tarvis ol(la) vähä  
 16 mielikuvitusta ja [ehkä] vähän [tuuria].  
 17 Mika: [nii.] [nii.]  
 18 Simo: joo. no joo.  
 19 Simo: jos ois sellanen äänimonitori et se ke[rtois ko]ko ajan  
 20 Mika: [krhh köh]  
 21 Simo: mitä tapahtuu.  
 22 Mika: mm.  
 23 Simo: .fhhh n[o joo. ]  
 24 Mika: [joo no<] mä valun sinne,

Rivin 11 tauko kertoo siitä, että Simolla on vaikeuksia edeltävän vuoron prosessoinnissa. Mikan seuraava toiminto on nauru (r. 12), jolla hän retrospektiivisesti merkitsee oman edeltävän vuoronsa vitsiksi (vrt. Jefferson 1979) ja antaa näin Simolle vihjeen siitä, miten vuoroa pitäisi tulkita. Naurun jälkeen Simo esittää *mitä*-korjausaloitteen, jolla osoittaa edelleen prosessoivansa vuoroa; *mitä* on tuotettu kumpaakin tavua painottaen ja aavistuksen hiljaisemmalla äänellä. Tässä kontekstissa vuoron prosodininen muotoilu osoittaa ymmärtämisen ongelmia. Vuoron lopun *h*-mainen aines on lähellä naurahdusta; Simon voi siis kuulla jo jotenkin ottavan huomioon Mikan edeltävän naurun. Rivillä 15 Simo sitten osoittaa ymmärtäneensä vitsin: partikkeliketju *ai nii joo* osoittaa tajuamista ja vuoron jatko (r. 15–16 ja 19–21) osoittaa eksplisiittisesti, että Simo on nyt tajunnut ongelmanvuoron ja sen vitsin. Tähän tajuamiseen hän päätyy oman prosessoinnin kautta; vaikka Mika aloittaa jonkin lausuman rivillä 14, jää se Simon puheen alle ja katkeaa alkuunsa – vuoro ei siis voi tarjota Simolle selitystä edeltävästä vitsistä.

Esimerkeissä 16 ja 17 korjausaloitteen tuottaja pystyy itse ratkaisemaan ongelman ilman korjausvuoroa. Näin käy ilmi, ettei kyse ole pelkästä kuulemisen ongelmasta:

puhujia on kyllä kuullut vuoron, mutta sen prosessointi kestää. Tällaisia tapauksia aineistossani on muutamia muitakin, ja osaa niistä yhdistää se, että ongelmavuoro on (eri tavoin) monitulkintainen, esimerkiksi juuri vitsaileva kuten esimerkissä 17. Esimerkeistä huomaa edelleen, että vaikka kyse näyttää olevan keskenään samankaltaisista tilanteista, eroavat korjausaloitteet prosodisesti toisistaan: esimerkin 16 korjausaloite on lyhyt ja jälkitavultaan painottunut, esimerkin 17 korjausaloite välittää selvemmin vaikutelman ymmärrysongelmasta, sillä se on tuotettu hitaammin ja kumpaakin tavua painottaen.

## 6 Lopuksi

Olen tässä artikkelissa tarkastellut suomenkielisen keskustelun avoimia korjausaloitteita ja keskittynyt aineistoni yleisimpiin aloitetyyppeihin, lausumiin *mitä*, *tä(h)* tai *hä(h)*. Lyhyesti olen esitellyt myös muita avoimen korjausaloitteen tyyppisiä, joita aineistossani esiintyy harvakseltaan (*anteeks(i)*, *kuinka*, *mitä sanoit* -tyyppiset lauseet) tai ei esiinny lainkaan (esim. Liljan [2010] aineiston *hm*, *voitko toistaa*; sanakirjojen mainitsemat *ha*-korjausaloitteet). Kuten jo alussa totesin, suomenkielisen keskustelun avoimia korjausaloitteita ei ole aiemmin systemaattisesti tarkasteltu (ks. kuitenkin Lilja 2010). Muista kielistä on jonkin verran tutkimusta: on tutkittu joitain ongelmattyyppisiä (Drew 1997), keskitytty tietynlaisiin avoimiin aloitteisiin (Robinson 2006) ja pohdittu ongelmavuoron ja korjausvuoron suhdetta eri näkökulmista (Schegloff 2004; Curl 2004, 2005). Avointen korjausaloitteiden kokonaiskuvaa ei ole vielä kuitenkaan piirretty, ja tutkimustietoa on olemassa vain muutamista kielistä. Oman analyysini ja aiemman tutkimuksen vertailusta voi kuitenkin nostaa esiin muutamia havaintoja.

Vaikuttaa siltä, että eri kielet hyödyntävät avoimina korjausaloitteina keskenään samankaltaisia keinoja: käytössä ovat suomen *mitä*-kysymyksen vastineet (esim. engl. *what*, sa. *was*, ru. *vad*), anteeksipyytämisen ja muun kohteliaisuussanaston leksikko (esim. engl. *pardon*, *sorry*; sa. *bitte*, ru. *förlåt*, *ursäkta*), partikkelit ja partikkelimaiset äännähdykset (*tä(h)*, *hä(h)*; engl. *huh*, *hm*; sa. *hm*) ja jossain määrin myös lauseet (*mitä sanoit*; ru. *va sa du*; engl. *what was that*, *what did you say*). Keinosto näyttää siis tässä mielessä varsin vakiintuneelta ja kulttuurirajat ylittävältäkin. Samalla huomio kiinnittyy siihen, että kukin kieli tarjoaa samaan tehtävään useita eri kielellisiä keinoja, jolloin herää kysymys, mihin tällaista repertuaaria tarvitaan.

Oman tutkimukseni ja aiemman tutkimuksen valossa ei juurikaan vaikuta siltä, että eri variantit olisivat eriytyneet tehtäviltään, niin että eri keinoilla osoitettaisiin erityyppisiä ongelmia. Aineistossani *mitä*, *tä(h)* ja *hä(h)* toimivat keskenään aivan samanlaisissa tehtävissä, ja myös muilla, harvemmin esiintyvillä tyypeillä näyttää olevan vastaavanlaisia käyttäjiä. Samaan johtopäätökseen on tullut myös esimerkiksi englanninkielisen keskustelun avoimia korjausaloitteita tarkastellut Drew (1997: 73).<sup>19</sup> Pikemminkin

19. Ainoan eri suuntaan menevän havainnon on esittänyt Egbert (1996) saksankielisestä keskustelusta: Egbertin mukaan *bitte* esiintyy korjausaloitteena eritoten silloin, kun puhujilla ei ole katsekontaktia (puhelimessa ja kasvokkain tilanteissa, joissa katsekontaktia ei ole). Oma aineistoni ei mitenkään oireile

keinoston laajuus liittyy siihen, että korjausaloitteiden ainakin ajatellaan olevan erilaisia sävyiltään ja rekisteriltään: jotkin mieltyvät arkisiksi ja ehkä jopa työkeiksi, jotkin taas sävyiltään virallisemmiksi ja kohteliaammiksi. Korjausaloitekeinoon valinta voisi siis liittyä tilanteeseen ja puhujien väliseen suhteeseen. Kuten aiemmin esitin, aineistoni ei kuitenkaan juuri oireile tällaiseen suuntaan: myös institutionaalisissa tilanteissa (esim. lääkärin vastaanotolla) voidaan käyttää *mitä*-korjausaloitteita ja sanoa myös *hä*. Aineistossani kiinnittää huomiota pikemminkin se, että institutionaalisissa keskusteluissa avoimia korjausaloitteita näyttää ylipäätään esiintyvän huomattavan harvakseltaan arkikeskusteluihin verrattuna. Kun näissä keskusteluissa käytetään avoimia korjausaloitteita, niiden käyttö on aivan samanlaista kuin arkikeskustelussa (esim. konteksteissa, joissa on päällekkäispuhuntaa tai monen toiminnan yhtäaikaaisuutta).

Edellä mainitut kysymykset olisivat kiinnostavia myös variaation tutkimuksen näkökulmasta, mutta nykyinen aineistoni ei ole riittävän systemaattisesti kerätty, jotta sen avulla pääsisi varsinaisesti tarkastelemaan esimerkiksi tilannekohtaista tai alueellista variaatiota. Kiinnostavaa olisi esimerkiksi päästä tarkkailemaan, miten yksi puhuja esittää avoimia korjausaloitteita erityyppisissä tilanteissa: vaihdetaanko keinoa tilanteen mukaan esimerkiksi ”arkisesta” ”kohteliaampaan” vai ei?

Tarkastelin myös korjausaloitteiden prosodiaa. Englannin- ja saksankielisten keskustelujen avoimet korjausaloitteet ovat tyypillisesti ja lähes yksinomaan sävelkulutaan nousevia. Suomen osalta aiempaa tutkimusta ei ole, mutta on oletettu, että sävelkulun nousu voisi liittyä myös suomen korjausaloitteisiin. Aineistoni ei tätä oletusta tue: korjausaloitteiden prosodiassa on paljon vaihtelua, eikä sävelkulun nousu ole niissä määräävä tai edes kovin tavallinen piirre. Kuten olen aineistoni avulla pyrkinyt osoittamaan, on korjausaloitteiden käsittely keskustelussa varsin samanlaista riippumatta siitä, millainen korjausaloite on prosodialtaan.

Tutkimukseni käsitteli myös sitä, millaisista vuorovaikutuspuheen ongelmista avointen korjausaloitteiden käyttö juontuu. Olen pyrkinyt olemaan varovainen, koska – kuten olen useaan otteeseen huomauttanut – tutkijalla ei ole mitään varmaa pääsyä siihen, mikä ongelman kulloinkin aiheuttaa. Olen kuitenkin nostanut esiin joitakin toistuvia konteksteja ja kontekstin piirteitä, joihin avointen korjausaloitteiden käyttö näyttää liittyvän (esim. päällekkäispuhunta, usean toiminnan päällekkäisyys, puhujien välinen etäisyys, vuoron yllättävyys ja monitulkintaisuus). Nämä ovat kaikki sellaisia asioita, joita aiemmassa, muista kielistä tehdyssä tutkimuksessa on vähintäänkin mainittu; mitään erityisiä suomalaisen keskustelupuheen ongelmia ei siis tällaisella tarkastelulla nouse esiin.

Kuten analyysissäni huomautin, ei aineiston tapauksia voi jakaa mitenkään yksioikoisesti kuulemisen ongelmiin ja ymmärtämisen ongelmiin; konteksteissa ja korjausjaksoissa on kuitenkin monesti sellaisia piirteitä, jotka oikeuttavat ongelman laadun erittelyn. Yleistäen vaikuttaa siltä, että avoimia korjausaloitteita pidetään useimmiten tyypillisesti ensisijaisesti kuulemisiongelman merkinä (ks. esim. Couper-Kuhlen 1992;

---

esimerkiksi tällaiseen suuntaan. Ainoa selkeähkön oman vuorovaikutusprofiilin omaava korjausaloitetyyppi on *mitä sanoit* -tyyppiset aloitteet, jotka siis esiintyvät tyypillisesti hieman myöhässä suhteessa ongelma vuoroon (ks. esim. 4).

Schegloff 2004; Svennevig 2008), ja on jopa esitetty, että kuulemisen ongelmat (tai ongelmien sellaisena käsittely) olisivat preferoidumpia kuin ymmärrysongelmat (ks. esim. Svennevig 2008). Tämä kuulostaa kyllä houkuttavalta ja mahdolliselta, mutta palaa kuitenkin lopulta siihen perusongelmaan, että näiden kahden ongelmatyyppin eroa on vaikea tehdä. Omankin aineistoni tapauksissa syntyy useimmiten kuva, että avoimen korjausaloitteen osoittamaa ongelmaa käsitellään ikään kuin kuulemisongelmana, mutta osassa tapauksista taas myös tai jopa eritoten ymmärrysongelmana. Tällaiset tulkinnat syntyvät usein monesta kontekstin eri piirteestä. Tulkinta voi syntyä siitä, mitä avoimen korjausaloitteen edellä on tapahtunut, tai siitä, miten korjausaloite on esitetty: ääripäinä voi nähdä tapaukset, joissa aloite tuotetaan heti ongelmavuoron jälkeen ja kestoltaan lyhyenä, ja toisaalta tapaukset, joissa aloitetta edeltää pitkä tauko ja itse korjausaloite on tuotettu kestoltaan pidempänä. Ensimmäisestä syntyy vaikutelma kuulemisongelmasta (ongelman voi osoittaa heti; sen suuruus minimoidaan nopealla tuotolla) ja jälkimmäisessä pikemminkin ymmärrysongelmasta (puhuja yrittää ensin prosessoida vuoroa). Aineistoni esimerkeissä nämä piirteet menevät kuitenkin monella tavalla ristiin, ja tällaiset oletukset joutuu näin kyseenalaistamaan.

Tutkija pääsee tietysti myös tarkastelemaan sitä, miten ongelmavuoron tuottaja vastaa korjausaloitteeseen ja näin osoittaa tulkintaansa ongelmasta ja sen mahdollisesta hoidosta. Suurimmassa osassa aineistoni tapauksista korjausvuoroa voi luonnehtia toistoksi, jota on usein hieman muokattu sekä prosodisesti että kielellisesti. Toisinaan taas puhujat muokkaavat korjausvuorossa aiempaa puhettaan suuremmin ja näin suuntautuvat vuoron ymmärrettävyyteen. Kaikkiaan on niin, että ongelmavuoron tuottajan tulkinta ongelmasta ja sen sopivasta hoitokeinosta nojaa useampaan asiaan: korjausaloitteen tuottopiirteet voivat kyllä vaikuttaa, mutta viime kädessä tulkinta pohjaa siihen, että puhuja monitoroi aiempaa vuorovaikutuskontekstia ja tekee sen pohjalta päätelmiä ongelman laadusta. Puhujilla itselläänkään ei välttämättä ole mitään erityistä analyysia ongelmasta; toisto on aina mahdollinen responssi avoimeen korjausaloitteeseen.

Tutkimukseni osoittaa, että avoimet korjausaloitteet ovat arkisia, rutiininomaisia tapoja käsitellä erilaisia keskustelun kuluessa syntyviä prosessoinnin ongelmia. Erityisesti niitä esiintyy aineistoni arkikeskusteluissa<sup>20</sup>, ja tyypillisesti korjausjaksot ovat varsin lyhyitä; ongelma saadaan hoidettua useimmiten ongelmavuoron toistolla. Avointen korjausaloitteiden käyttö nojaa siihen, että aloitteen tuottaja luottaa ongelmavuoron tuottajan kykyyn ratkaista ongelma nopeasti, esimerkiksi toistamalla juuri edellä sanomansa. Tämä kielii siitä, että kaikenlaisiin keskusteluihin avoimet korjausaloitteet eivät ehkä yhtä lailla istu. Esimerkiksi Kurhila (2006: 154) huomauttaa, että hänen natiivi-ei-natiivi-aineistossaan avoimia korjausaloitteita ei juurikaan käytetä;<sup>21</sup> varsinkin syntyperäiset suomenpuhujat suosivat sellaisia korjausaloitetyyppejä, jotka maksimoivat ymmärryksen osoituksen, tyypillisesti siis esittävät oman tulkintansa ei-synty-

20. Mutta arkikeskusteluaineistossanikin on suuria eroja: joissain keskusteluissa avoimia korjausaloitteita esiintyy runsaasti, joissain taas ei laisinkaan.

21. Liljan (2010) aineistossa taas sekä syntyperäiset että ei-syntyperäiset suomenpuhujat käyttävät myös avoimia korjausaloitteita: tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että hänen aineistonsa on arkista ystävien välistä keskustelua, kun taas Kurhilan aineisto on suurelta osin institutionaalista keskustelua.

peräisen puhujan puheesta. Jos puhujalla on suuria ongelmia puheenvuoronsa muo-  
toilussa (esim. kielitaidon vuoksi), ei avoin korjausaloite ole välttämättä keskustelua  
parhaiten eteenpäin vievä keino. Jatkotutkimuksen kannalta tällaiset havainnot ovat  
kiinnostavia, ja yksi korjaustutkimuksen juonne on tutkia, millaisia korjauskeinoja eri-  
tyyppisissä vuorovaikutustilanteissa käytetään. Tekeillä onkin paljon tutkimusta, joka  
keskittyy korjausilmiöihin erilaisissa keskusteluissa, joissa osapuolten välillä vallitsee  
epäsymmetrinen suhde siinä mielessä, että heidän kompetenssinsa (esim. kielelliset  
tai kielellis-kognitiiviset) ovat erilaiset (ks. esim. Leskelä & Lindholm toim. tekeillä).  
Mutta tärkeää on saada myös tietoa aivan tavallisista arkitilanteista sellaisten puhujien  
kesken, joiden kielelliset, kognitiiviset ja kulttuuriset resurssit ovat melko lailla saman-  
laisia. Tällaisen keskustelun tarkastelu antaa vertailukohdan muunlaisten keskustelu-  
jen tarkastelulle.

## Lähteet

- AHO, EIJA 2004: Prosodian asema toisen ja vieraan kielen opetuksessa. – Boglárka Straszer &  
Anneli Brown (toim.), *Suomen kielen prosodian opettamisen ja oppimisen kysymyksiä* s.  
9–46. Kakkoskieli 5. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- COUPER-KUHLEN, ELIZABETH 1992: Contextualizing discourse. The prosody of interactive  
repair. – Peter Auer & Aldo di Luzio (toim.), *The contextualization of language* s. 337–364.  
Amsterdam: John Benjamins.
- CURL, TRACI S. 2002: *The phonetics of sequence organization. An investigation of lexical  
repetition in other-initiated repair sequences in American English*. Painamaton väitöskirja.  
University of Colorado.
- 2004: 'Repetition' repairs. The relationship of phonetic structure and sequence organiza-  
tion. – Elizabeth Couper-Kuhlen & Cecilia E. Ford (toim.), *Sound patterns in interaction* s.  
273–298. Amsterdam: John Benjamins.
- 2005: Practices in other-initiated repair resolution. The phonetic differentiation of 'repeti-  
tions'. – *Discourse Processes* 39 s. 1–43.
- DREW, PAUL 1997: 'Open' class repair initiators in response to sequential sorts of troubles in  
conversation. – *Journal of Pragmatics* 28 s. 69–101.
- 2009: 'Quit talking while I'm interrupting'. A comparison between positions of overlap  
onset in conversation. – Markku Haakana, Minna Laakso & Jan Lindström (toim.), *Talk in  
interaction. Comparative dimensions* s. 70–93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- EGBERT, MARIA 1996: Context-sensitivity in conversation analysis. Eye gaze and the German  
repair initiator *bitte?* – *Language in Society* 25 s. 587–612.
- 1997a: Schisming. The collaborative transformation from a single conversation to multiple  
conversations. – *Research on Language and Social Interaction* 30 s. 1–51.
- 1997b: Some interactional achievements of other-initiated repair in **multiperson conversa-  
tion**. – *Journal of Pragmatics* 27 s. 611–634.
- 2009: *Der Reparatur-Mechanismus in deutschen Gesprächen*. Mannheim: Verlag für Ge-  
sprächsforschung. <http://www.verlag-gespraechsforschung.de/2009/pdf/reparaturen.pdf>.
- EGBERT, MARIA – GOLATO, ANDREA – ROBINSON, JEFFREY D. 2009: Repairing reference.  
– Jack Sidnell (toim.), *Conversation analysis. Comparative perspectives* s. 104–132. Cam-  
bridge: Cambridge University Press.

- GENETZ, ARVID 1890: *Suomen partikkelimuodot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAAKANA, MARKKU 2008: Kieli toimintana. Keskusteluanalyysin näkökulma. – Tiina Onikki-Rantajääskö & Mari Siirainen (toim.), *Kieltä kohti* s. 86–104. Helsinki: Otava.
- HAAKANA, MARKKU – KURHILA, SALLA 2009: Other-correction in everyday interaction. Some comparative aspects. – Markku Haakana, Minna Laakso & Jan Lindström (toim.), *Talk in interaction. Comparative dimensions* s. 152–179. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAAKANA, MARKKU – LAAKSO, MINNA – LINDSTRÖM, JAN 2009: Introduction. Comparative dimensions of talk in interaction. – Markku Haakana, Minna Laakso & Jan Lindström (toim.), *Talk in interaction. Comparative dimensions* s. 15–47. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAAKANA, MARKKU – MÄNTYNEN, ANNE 2002: Rakas ärsyttävä äidinkieli. Kielestä kysyminen ja tunteet radion kieliohjelmassa. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 287–311. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAAKANA, MARKKU – RAEVAARA, LIISA – RUUSUVUORI, JOHANNA 2001: Lääketieteen termit lääkärin ja potilaan vuorovaikutuksessa. – Johanna Ruusuvuori, Markku Haakana & Liisa Raevaara (toim.), *Institutionaalinen vuorovaikutus* s. 196–222. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HALONEN, MIA – SORJONEN, MARJA-LEENA 2008: Using *niin*-interrogative to treat the prior speaker's action as an exaggeration. – *Discourse Studies* 10 s. 37–53.
- IIVONEN, ANTTI 2001: Intonation of Finnish questions. – Wim A. van Dommelen & Thorsten Frethem (toim.), *Nordic prosody* s. 137–151. Proceedings of the VIIIth Conference, Trondheim 2000.
- IIVONEN, ANTTI – NEVALAINEN, TERTTU – AULANKO, REIJO – KASKINEN, HANNU 1987: *Puheen intonaatio*. Helsinki: Gaudeamus.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JEFFERSON, GAIL 1979: A technique for inviting laughter and its subsequent acceptance declination. – George Psathas (toim.), *Everyday language. Studies in ethnomethodology* s. 79–96. New York: Irvington.
- 1980: On 'trouble-premonitory' response to inquiry. – *Sociological Inquiry* 50 s. 153–185.
- 1985: On the interactional unpacking of a 'gloss'. – *Language in Society* 14 s. 435–466.
- KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet III: A. Murrekartasto. B. Selityksiä murrekartastoon*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KLIPPI, ANU 1996: *Conversation as an achievement in aphasics*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KURHILA, SALLA 2006: *Second language interaction*. Amsterdam: John Benjamins.
- 2008: Ymmärtäminen, vuorovaikutus ja toinen kieli. – Tiina Onikki-Rantajääskö & Mari Siirainen (toim.), *Kieltä kohti* s. 105–127. Helsinki: Otava.
- LAPPALAINEN, HANNA 2008: Prologi. Johdatusta kioskiasiointien tutkimukseen. – Hanna Lappalainen & Liisa Raevaara (toim.), *Kieli kioskilla. Tutkimuksia kioskiasioinnin rutineista* s. 12–31. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAURANTO, YRJÖ 2004: Puheen jaksotus, intonaatio ja välikielen pragmatiikan jäljitely puhe. – Boglarka Straszer & Anneli Brown (toim.), *Suomen kielen prosodian opettamisen ja oppimisen kysymyksiä* s. 47–116. Kakkoskieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen

- laitos.
- LESKELÄ, LEELAURA – LINDHOLM, CAMILLA (toim.) tekeillä: Haavoittuva keskustelu. Kehitysvammaliitto.
- LILJA, NIINA 2010: *Ongelmista oppimiseen. Toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielisessä keskustelussa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- LINDSTRÖM, JAN 2008: *Tur och ordning. Introduktion till svensk samtalsgrammatik*. Stockholm: Nordstedts akademiska förlag.
- NS = *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY 1957.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. 2., tarkistettu painos. Porvoo: WSOY.
- ROBINSON, JEFFREY D. 2006: Managing trouble responsibility and relationship during conversational repair. – *Communication Monographs* 73 s. 137–161.
- ROUTARINNE, SARA 2003: *Tytöt äänessä. Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojan vuorovaikutuskeinoina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SACKS, HARVEY 1992a, b: *Lectures on Conversation vol. 1 & 2*. Toim. Gail Jefferson. Oxford: Blackwell.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. 1997: Practices and actions. Boundary cases of other-initiated repair. – *Discourse Processes* 23 s. 499–545.
- 2000a: Overlapping talk and the organization of turn-taking for conversation. – *Language in Society* 29 s. 1–63.
- 2000b: When 'others' initiate repair. – *Applied linguistics* 21 s.205–243.
- 2004: On dispensability. – *Research on Language and Social Interaction* 37 s. 95–149.
- 2007: *Sequence organization in interaction. A primer in conversation analysis*. Volume 1. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. – JEFFERSON, GAIL – SACKS, HARVEY 1977: The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. – *Language* 53 s. 361–382.
- SEO, MI-SUK – KOSHIK, IRENE 2010: A conversation analytic study of gestures that engender repair in ESL conversational tutoring. – *Journal of Pragmatics* 42 s. 2219–2339.
- SELTING, MARGRET 1996: Prosody as an activity-type distinctive cue in conversation. The case of so-called astonished questions in repair initiation. – Elizabeth Couper-Kuhlen & Margret Selting (toim.), *Prosody in conversation* s. 231–270. Cambridge: Cambridge University Press.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1997: Osallistumiskehikko. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 156–176. Tampere: Vastapaino.
- SIDNELL, JACK 2006: Repair. – Jan Ola Östman & Jef Verschueren (toim.), *Handbook of pragmatics* s. 1–38. Amsterdam: John Benjamins.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1997: Korjausjäsenitys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 111–137. Tampere: Vastapaino.
- SORJONEN, MARJA-LEENA – LAAKSO, MINNA 2005: Katko vai eiku? Itsekorjauksen aloitustavat ja vuorovaikutustehtävät. – *Virittäjä* 109 s. 244–271.
- SORJONEN, MARJA-LEENA – PERÄKYLÄ, ANSSI – ESKOLA, KARI (toim.) 2001: *Keskustelu lääkärin vastaanotolla*. Tampere: Vastapaino.
- SORJONEN, MARJA-LEENA – RAEVAARA, LIISA 2006: Asiointitilanteiden tutkimisesta. Tarkasteltavana Kelan asiointien vuorovaikutus. – Marja-Leena Sorjonen & Liisa Raevaara (toim.), *Arjen asiointia. Keskusteluja Kelan tiskin äärellä* s. 11–34. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus & Valtion painatuskeskus 1988 (osa 2) ja 1994 (osa 4).

- SUOMI, KARI 2009: Minimaalisista ja muista lyhyistä puhunnoksista. – *Virittäjä* 113 s. 58–76.
- SVENNEVIG, JAN 2008: Trying the easiest solution first in other-initiation of repair. – *Journal of Pragmatics* 40 s. 333–348.
- TYKKYLÄINEN, TUULA 2007: Kielihäiriöinen lapsi keskinäisen ymmärtämisen vaalijana. – *Virittäjä* 111 s. 182–201.
- VATANEN, ANNA 2009: *Päällekkäispuhunta suomalaisessa ja virolaisessa arkikeskustelussa. Mitä, missä, milloin*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- VILPPULA, MATTI 2006: Kuulemisvaikeuksia. – Kieli-ikkuna, *Helsingin Sanomat* 24.1.2006.

## Liite 1.

### Litterointimerkit

#### Sävelkulku

Prosodisen kokonaisuuden lopussa

- . laskeva intonaatio
- , tasainen intonaatio
- ? nouseva intonaatio
- ?, lievästi nouseva intonaatio

Prosodisen kokonaisuuden sisällä

- ↑ sävelkorkeuden nousu
- ↓ sävelkorkeuden lasku
- heti (alleviivaus) painotus

#### Päällekkäisyys ja tauot

- [ päällekkäispuhunnan alku
- ] päällekkäispuhunnan loppu
- (.) mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
- (0.4) mikrotaukoa pitempi tauko; pituus ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
- = kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta

#### Puhenopeus ja äänen voimakkuus

- > < (sisäänpäin osoittavat nuolet) nopeutettu jakso
- < > (ulospäin osoittavat nuolet) hidastettu jakso
- e:i (kaksoispisteet) äänteen venytys
- °nyt° ympäristöä vaimeampaa puhetta
- AHA (versaalit) äänen voimistaminen

#### Hengitys ja nauru

- .hhh sisäänhengitys; yksi h-kirjain vastaa 0.1 sekuntia
- hhh uloshengitys
- .nii (piste sanan edessä) sana lausuttu sisäänhengittäen
- he he naurua

j(h)oo suluissa oleva h sanan sisällä kuvaa uloshengitystä, useimmiten kyse nauraen sanotusta sanasta

#### Muuta

£ £	hymyillen tuotettu sana tai jakso
# #	nariseva ääni
@ @	äänen laadun muutos
si-	(tavuviiva) sana jää kesken
sitä<	sanan loppu tavallista lyhyemmin sanottu
s'tä	(rivinylinen pilkku) vokaalin kato
(tai)	sulkeiden sisällä epäselvästi kuultu jakso tai puhuja
(-)	sana, josta ei ole saatu selvää
(- -)	pitempi jakso, josta ei ole saatu selvää
(( ))	kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja ja selityksiä tilanteesta

EI-KIELELLISTÄ TOIMINTAA MERKITÄÄN PIKKUKAPITELEIN

## SUMMARY

### *Mitä* ('what') and other open class repair initiators in Finnish interactions

This article analyses the uses of open class repair initiators in Finnish interactions. Open class repair initiators are used to indicate that the recipient of a turn-at-talk is having problems in processing the whole previous turn; this type of repair initiation does not target any specific part of the previous turn as troublesome. The study focuses on three different turn types: *mitä* ('what') and the particles *tä(h)* and *hä(h)*. The data corpus consists of approximately 53 hours of audio and videotaped interactions (on the telephone and face-to-face), both everyday conversations and different types of institutional interactions. The method used in the study is conversation analysis, and the article contributes to studies into the repair organisation of interaction.

The repair initiators are analysed from several perspectives. On the one hand, the article presents an overview of what kinds of resources are used as open class repair initiators in interactions conducted in Finnish. On the other, it analyses the types of problems that are indicated with such repair initiators and how those problems are solved in the repair sequences.

*Mitä* is by far the most frequent open class repair initiator in the data, and the variant *hä(h)* is quite rare. Other devices are also used in the same function (e.g. *anteeksi* 'sorry', *kuinka* 'how') but they are relatively rare. The open class repair initiators are much more frequent in everyday conversations than in institutional interactions. Prosodically the repair initiators exhibit much variation. They are not, for instance, syste-

matically produced with a rising intonation, as in many other languages (e.g. in English). Furthermore, the prosody of the repair initiator does not clearly indicate whether the initiator is used to signal a problem of hearing or a problem of understanding. The study shows that it is difficult to make a clear distinction between these types of problems in general.

There are recurrent contexts in which the open class repair initiators are used in interaction. For instance, they are often employed to deal with a problem caused by overlapping talk or overlapping of talk and other actions. Furthermore, the repair initiators are produced as reactions to turns that are, in various ways, surprising or unexpected in the interaction. The repair sequences are typically brief: the repair initiator is responded to with a repetition (often slightly modified) of the trouble source turn, which solves the problem, and the interaction can proceed. However, there are variations in the management of the repair sequences: sometimes the first attempt at repair does not solve the problem and the repair sequence is continued; and sometimes the producer of the repair initiator can solve the problem herself and show that no repair is needed after all.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):

Suomen kieli

PL 3

00014 Helsingin yliopisto

etunimi.sukunimi@helsinki.fi